

Skillful and Virtual Son Type at The Dede Korkut Stories: From Boy to Laddie and Seigniory

Tuba Benli^{1,a,*}

¹ Institute of Graduate Programs, Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 18/11/2024

Accepted: 16/12/2024

ABSTRACT

Gender roles, that shape the social understandings of femininity and masculinity, are one of the most significant fields. While sex is a biological concept which refers innate physical differences, gender refers roles, status and responsibilities of this biological concept by the society. According to these roles, status and responsibilities, males and females in each culture have specific behaviors, attitudes and actions to do or not to do. Therefore, culture comes to the forefront as a determining factor for composition of identity. In this context, Dede Korkut Kitabı, that involves all kind of knowledge of Turkish culture, has a very rich substance on gender roles. Boys in the stories must overcome the obstacles to carve a masculine identity. The success of the boys, who need both talent and virtue to achieve their tasks, means more social value than having an individual aspect. In this study, it is discussed that the transformation and scramble of boys for composing a talented and virtuous identity which is asked/expected/fancied by the family and society. Accordingly, the scramble of the boys to alter from a poor boy to a boy and "bey" is commented over concept of masculinity.

Keywords: Dede Korkut, gender, masculinity, boy, talent, virtue.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oğlancıktan Oğula Oğuldan Beyliğe: Hünere ve Erdemli Oğul Tipi

Süreç

Geliş: 18/11/2024

Kabul: 16/12/2024

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

Öz

Kültürün şekillendirici işlevinin en belirgin olduğu alanlardan biri de toplumların kadınlığa ve erkeklığe dair kavrayışlarının belirlendiği cinsiyet rolleridir. Cinsiyet, doğuştan gelen fiziksel farklılıkları anlatan biyolojik bir kavram iken toplumsal cinsiyet ise kültürün bu biyolojik kavrama yüklediği rol, statü ve sorumlulukları anlatan bir kavramdır. Bu rol, statü ve sorumluluklar doğrultusunda her kültürde kadının ve erkeğin yapması/yapmaması gereken davranışlar, tutumlar ve hareketler bulunur. Bu sebeple erkek ve kadın kimliğinin oluşumunda kültür belirleyici bir unsur olarak öne çıkar. Bu bağlamda Türk kültürüne dair pek çok bilgiyi barındıran Dede Korkut Kitabı toplumsal cinsiyet rolleri bakımından da zengin bir içeriğe sahiptir. Hikâyelerde oğullar Türk töresine uygun eril bir kimlik inşa etmek belirli engelleri geçmek zorundadırlar. Önlerindeki eşikleri geçmek için hem hünere hem de erdeme ihtiyaç duyan oğulların bu mücadeledeki başarıları bireysel boyuttan çok toplumsal bir değer taşımaktadır. Bu çalışmada Dede Korkut Hikâyelerindeki oğulların, ailenin ve toplumun istediği/beklediği/özlediği hünere ve erdemli oğul kimliğinin inşa sürecindeki dönüşümleri ve mücadeleleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda; Dede Korkut Kitabı'ndaki oğlancıkların oğula, oğuldan da beylik statüsüne erişmek için verdiği mücadeleler erkeklik kavramı üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, toplumsal cinsiyet, erkeklik, oğul, hünere, erdem.

^a tuba.benli@hbv.edu.tr

^{id} <https://orcid.org/0000-0002-6087-5381>

How to Cite: Benli, T., (2024) Skillful and Virtual Son Type at The Dede Korkut Stories: From Boy to Laddie and Seigniory, *CUJOSS*, 48(2): 135-151

Giriş

Türk milletinin ansiklopedisi niteliğindeki "Dede Korkut Kitabı" tarihten coğrafyaya, sanattan aileye,

kadınlardan nüfus politikasına, dinden edebiyata kadar pek çok bilgiyi barındırmaktadır. Türk ruhunun edebî eserle

vücut bulmuş hâli olan kitap Türk kimliğinin tüm yönlerini yansıtmaktadır. İçeriğinin sosyal, kültürel ve dil yönünden zengin olması Dede Korkut Kitabı ile ilgili farklı ama birbirini tamamlayacak çalışmalar yapma imkânı vermektedir. Türk töresine dair pek çok pratiğin bulunduğu kitapta aile ve aile içi ilişkiler geniş yer tutmaktadır. Özellikle baba-oğul ilişkisi hikâyelerin pek çoğunda ana kurguyu meydana getirmektedir. Bu hikâyelerde ailenin ve toplumun devamı olarak görülen oğulların içine doğdukları kültürün karakterine uygun bir gelişim göstermeleri beklenmektedir. Oğullar için; oğlancıkta oğlana, oğuldan beyliğe uzanan kimlik inşasında verilmesi gereken sınavlar, aşılması gereken eşikler vardır. Bu çalışmada hikâyelerin başında adsız olan oğlancıkların hikâyenin sonunda ad ve taht sahibi bir beye dönüşme süreçlerindeki mücadelelerinde yapmaları/yapmamaları gerekenler tespit edilerek Dede Korkut Kitabı'nda idealize edilen erkek tipi ortaya konulmuştur.

“Toplum, ortak yaşamlarını sürdürebilmek, gönenç ile mutluluğu daha iyiye, ileriye götürebilmek için uğraşan birbirine bağlı-bağımlı kişilerden oluşan bir grup insandır. Cinsiyet kavramı ise kişileri gruplamak ve farklılaştırmak için kullanılan ölçütlerden birisi, belki de birincisidir. Cinsiyet kavramı, dünya üzerindeki bütün insanları, sayıca birbirine eşit iki gruba ayırır. Gruplardan birisine “erkek” ötekine “kadın” adı verilir” (Güvenç, 2018: 287-351). Cinsiyet (sex), doğuştan gelen fiziksel farklılıkları anlatan biyolojik bir kavram iken toplumsal cinsiyet (gender) ise kadın veya erkek olmayı kültürün yüklediği rol, statü ve sorumluluklarla anlatan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete bağlı olarak her toplumun kültür yapısına göre kadına veya erkeğe verdiği rol, statü ve sorumluluklardır. “Bu yönüyle toplumsal cinsiyet, biyolojinin kodladığı maddi bedenlere manevi anlamlar yükleyerek onları kültürel olarak tanımlamak ve ayırmaktır. Kadın ve erkeği, kadınlık ve erkeklik denen rol ve statüler bütünüyle özdeşleştirmek” (Bingöl, 2014:108). Bu rol, statü ve sorumluluklar doğrultusunda kadının ve erkeğin yapması/yapmaması gereken davranışlar vardır. “Kadınlık ve erkekliğe atfedilen bu roller ise doğumdan itibaren ilk sosyalleşme ortamı olan ailede, ardından okulda akabinde iş, çevre, siyasi ve teknik kurumlar gibi ortamlarda öğrenilmektedir” (Akbalık, 2014: 106). Connell da toplumsal cinsiyet rollerinin ilk olarak aile içindeki iş bölümüyle ortaya çıktığını bu iş bölümünün niteliğinin zamanla değişmekle birlikte köy veya kent hayatında hâlen varlığını sürdürdüğünü belirtir (2019: 183-184). Dolayısıyla her dönemde ve her kültürde farklılık gösteren “kadınlık” ve “erkeklik” anlayışı vardır. “Biyolojik olarak kadın ve erkek olmanın, doğal ve

doğuştan olarak adlandırılması, kadınlık ve erkekliğin ise toplumsallaşma süreci ile beraber kültürel bir yapılanmaya işaret etmesi” (Hepşen, 2010: 14) toplumsal cinsiyetin kişinin kendi toplumuyla uyumlu kimlik inşa etmesi anlamına geldiğini gösterir. “Kadınla erkek arasındaki ayrılıklar her kültürde yeniden tanımlanır ve ayrıntılara bağlanır” (Tan, 1979: 160). “Her toplum kadın ve erkeğe ayrılan rolleri, geleneksel norm ve değerlere dayalı basmakalıp yargılarla haklı göstermeye, kadına ve erkeğe uygun düşen davranışları göreneksel imgelerle anlatıma ve sağlamaştırmaya yönelir. (Tan, 1979: 161)”. Bu sebeple kadınlık veya erkeklik tanımı tek evrensel genel geçer bir nitelik taşımaz. Bir toplumda yüceltilen bir davranış başka bir toplumda kadınlık veya erkeklik algısıyla bağdaşmayabilir.

Bu bağlamda kadınlık/erkeklik veya toplum tarafından normal olarak nitelendirilen ve kabul gören kadın/erkek tipi kültürden kültüre farklılıklar gösterebilmektedir. Özellikle erkeklik tanımlarının çerçevesi kültürel formlar tarafından çizilirken kadınlık tanımları da bu çerçevenin oluşturulmasında etkili olmaktadır. “Genel olarak erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan beklenen rolleri ve tutumları içeren pratikler toplamıdır” (Atay, 2004: 14) şeklinde ifade edilebilir. Bu tanımdan hareketle biyolojik cinsiyete bağlı olarak erkekliğe uygun olan veya olmayan işi, saç, kılık-kıyafeti, beden dilini, konuşma biçimini, tutum ve davranışları belirleyen kültürdür. Diğer taraftan aynı kültür içinde sosyal, ekonomik, siyasal alanda yaşanan değişimler erkeğin rol ve sorumluluk alanlarında dönüşümler yaşanmasına sebep olabilmektedir. “Örneğin Dede Korkut Hikâyelerinde çocuk doğurmanın bireyin topluluğun bir parçası olduğunun kabul edilmesi için önemli bir eşik olduğunun altı çizilmektedir. Bir erkeği itibarlı bir bey konumuna yükselten çocuk sahibi olma hâli ise günümüz metro-seksüel erkeği için eskisi kadar çok da önemli bir itibar alanı olmayabilir” (Ersoy, 2021:194). Bununla birlikte içinde bulunulan dönemin yaşam tarzına bağlı olarak erkeklik algısı aynı toplum içinde doğal olarak değişmişse de çekirdek yapı kendini kültürel süreklilik içinde korumaktadır. Erkekliğe ait rol ve sorumluluklar kültür içinde derinlere kök saldığı ve toplumsal normları oluşturduğu için eskiye nazaran azalsa da bugün de kentleşmiş bir erkeğin zihin dünyasında çocuk sahibi olmayı önemli kılabilmektedir.

Türk kültüründe özellikle güçlü, mücadelecı, hareketli olmayı gerektiren bozkır-göçebe hayatında toplumsal cinsiyet ayrımının derin olmadığı söylenebilir. Toplumların üretim biçimlerinin aynı zamanda cinsiyetler

arasında iş bölümünü ve bu iş bölümünün de toplumsal cinsiyet rollerini belirlediği göz önüne alındığında eski Türklerde kadının toplum ve aile hayatında aktifliği daha kolay anlaşılır. Erkek dengeli bir rol dağılımı içinde olan kadınlar bu sayede erkekle eşit bir konumda yer almışlardır. “Nitekim Eski Türklerde aile en temel unsur olarak görülürken bu unsurun da önemli kişisi kadın olarak kabul edilmiş ve evin idaresini kadın yürütmüştür. Radloff’a göre erkeğin kadına dayak atması Türklerde duyulmamış bir olaydır. Ayrıca eski Türklerde kadın ve erkek arasındaki konuşma ve görüşme tamamıyla serbesttir” (Nirun, 1994: 23-24). Bununla birlikte Türklerin yerleşik hayata geçmesi ve diğer toplumlarla etkileşime girmesi gibi etmenlerle birlikte meydana gelen değişimler kadın ve erkek rollerinde de değişimlere yol açmış ve ataerkil bir düzeni belirgin kılmıştır. “Türk toplumunun medenî tekamülü hakkında tespitlerde bulunan araştırmacılar da toplumun, ataerkil dönemi yaşamadan önce anaerkil dönemi yaşadığını ve ardından ataerkil dönemin başladığını ifade ederler” (Yücel Çetin, 2015:55). Dolayısıyla geçiş dönemi eseri olan Dede Korkut’ta her ne kadar ataerkil bir anlayış hâkimse de at binen, kılıç kuşanıp güreş tutan, aklıyla erkeğe yol gösteren alp tipine uygun kadınlar; erkek kahramanların kimlik inşasının çerçevesinin çizilmesinde belirleyici bir unsur olmuştur. “Böylelikle Dede Korkut Kitabı’nda toplumsal cinsiyet açısından erkeklik, kadınlıktan daha katı kurallara bağlı olarak şekillenmiştir” (Avcı, 2020:132). Zira eril bir söyleme sahip olan eserdeki hünere ve erdeme dayalı erkeklik vurgusunun oluşmasına katkı sağlayan bu güçlü kadınların varlığıdır. Ayrıca ataerkil düzendeki kadınların bu gücü hikâyelerde erkeklerin daha da güçlü olması yönünde bir baskı ve gerilim yaratmıştır.

Aile kavramının ön planda olduğu eserde kadının ve erkeğin rolü ve sorumlukları Türk töresine bağlı olarak anlatılmıştır. Oğuz’un ifadesiyle “toplumsal sözlü mutabakat (Oğuz, 2012:113)” anlamı taşıyan töreye uymak toplum hayatının düzenini sağlamakla birlikte ailenin ve toplumun devamını da sağlamaktadır. Ayrıca eserde ailenin ve toplumun devamı için çocuk sahibi olmaya yapılan vurgu da oldukça kuvvetlidir. “Zira çocuk topluluğun devamını sağlayacak yaşamsal bilgilerin aktarıldığı, zürriyetin devamını garantileyen önemli bir unsurdur. Bu nedenle Türk kültüründe çocuk sahibi olmak pek çok uygulamayla alkışlanırken çocuksuzluk önemli bir kargış nedenidir. Sözlü kültür ürünlerinden masallar, destanlar, halk hikâyeleri, atasözleri ve türküler çocuksuzluk üzerinde ziyadesiyle durur” (Ölçer Özünel, 2020:181). Çocuk sahibi olmaya verilen önem ilk olarak Dede Korkut Kitabı’nın girişinde yer almıştır. “Kitabın girişinde “dünyadaki güzel şeyler sıralanırken “dizin basıp

oturan helal görklü” ve “ak sütün doya emziren ana görklü” cümleleri doğurganlığın ve çocuk büyütmenin, göçebe Oğuz toplumundaki önemini göstermektedir” (Türküne, 1995:206). Özellikle de erkek çocuk, Oğuz’un geleceğini temsil etmiş, babanın adını ve tahtını sürdürecektir evlat olarak görülmüştür.

Kitabın girişindeki “Yad oğulu saklamağ-ile oğul olmaz, büyüyende salur gider, gördüm dimez. Kül depeçük olmaz, güyegü oğul olmaz. Oğul atadan görmeyince sufra çekmez. Oğul atanun yetiridür, iki gözünün biridür. Devletlü oğul kopsa ocağınun közidür. Oğul dahı neylesün baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne fâide başda devlet olmasa” (Ergin, 2009:73-74) sözleriyle törenin yaşatılması için bir oğula sahip olmak bir gereklilik olarak anlatılmıştır. Ayrıca evlat edinilen bir oğulun veya bir damadın kişinin kendi oğlunun yerine geçemeyeceği vurgulanarak babanın iki gözünden biri oğuldur, denilmiştir. Çünkü babanın iki gözünden biri olarak nitelendirilen oğul, Oğuz’un geleceğidir. “Nasıl ki bizzat Tanrı tarafından iktidar erkine sahip, kutlu kılınan kağan, törenin de koruyucusu ise ailenin hamisi olan baba dolayısıyla da erkek çocuk törenin koruyucusudur” (Yücel Çetin, 2015:57).

Kitabın ilk Hikâyesi olan Dirse Han’ın Oğlu Boğaç Han’da yaşanan ilk sahnede çocuksuzluk çok büyük bir kusur olarak anlatılmıştır. Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi olarak kabul edilen hanlar hanı Bayındır Han tarafından oğlu olanlar ak çadıra, kızı olanlar kızıl çadıra, çocuğu olmayanlar ise kara çadıra konulmuştur. Kara çadıra konulandan birisi de Dirse Han’dır. Cömertliğine ve kılıcına güvenen Dirse Han kendisine yapılan bu kötü muameleyi anlamakta güçlük çeker. Zira bir bey olarak hünere de erdeme de sahip olduğunu düşünmekte ve kendisinden daha alçak kişilerden bile daha kötü konumdaki bir yere oturtulmasına anlam verememektedir. Bu duruma itiraz ettiğinde ise sebebin kılıcından veya cömertliğinden kaynaklanmadığını, çocuğu olmayanların Tanrı tarafından lanetlendiğini bunun için kendilerinin de onu lanetlediklerini öğrenir.

“Oğlı kızı olmayanı Allah Ta’âla kargayupdur, biz dahı kargaruz (Ergin, 2009: 78)” cevabı Dirse Han’ın daha önce eksikliğini hissetmediği çocuk sahibi olmanın önemiyle karşı karşıya gelmesini sağlar. “Kargayup ifadesi, Türk toplumunun çocuğu olmayanlara uyguladığı ceza eylemidir. Bayındır Han’ın verdiği şölen, beylere önemli bir görevi anımsatma işlevi taşır; ‘Dirse Han bu uyarı karşısında Bayındır Han’a kızmak yerine evine döner, böylece Han’ın görüşüne katıldığı anlaşılır. Dirse Han baba olmanın ‘geniş anlamını’ kara çadıra konulduğunda öğrenmeye başlar ve çocuk sahibi olmanın gereğini güçlü

bir şekilde kavramış olur” (Eliuz, 2001:65).” Dirse Han böylece hem Tanrı’nın hem de Bayındır Han’ın otoritesini kabul ederek toplumsal normlara da uymuş olur. Zira Dirse Han’ın yaşadığı öfkenin sebebi bu ayıplı durumun kendisinden veya eşinden kaynaklı olmasıdır. Dirse Han öfkesini oradaki beylere yansıtmayarak karısının yanına gelir. Onu inciten çocuksuzluğunun toplum içinde yüzüne vurulmasıdır. Ancak öfkelendiren ise dölleyemediği için kendisi veya döl tutmadığı için karısıdır. Burada dikkat çeken unsurlardan biri toplumsal cinsiyet bağlamında yaygın olarak toplum içinde çocuksuzluğun bir kusur olarak kadına bağlanması ve kadının toplum içinde ‘uğursuz’ olarak adlandırılıp dışlanmasına rağmen hikâyede toplumun dışlanmasına bir erkeğin maruz kalmasıdır. Ayrıca erkek de bu konuda kusuru hemen karısında görmeyerek “Bu kara ayıp sende midir, bende midir?” diye karısına sormaktadır. Hikâyede çocuk sahibi olmanın gerekliliği, çocuksuzluğun ise büyük bir kusur olduğunu en çarpıcı şekilde ortaya koyan “kargayup” ifadesiyle “kara ayıp” ifadesi olmuştur.

Bir başka Hikâyede de Oğuz beyleri yine Bayındır Han’ın sohbetinde toplanmıştır. Kam Püre Bey de Bayındır Han’ın meclisinde yer alan beylerden biridir. Dirse Han’da çocuksuzluğun büyük bir eksiklik oluşunu fark ediş, Bayındır Han’ın ve diğer beylerin Dirse Han’a kötü muamele etmesiyle ortaya çıkarken bu hikâyede ise Kam Püre oğulsuzluğun eksikliğini kendisi fark ederek şu ifadelerle erkek çocuğuna olan özlemini dile getirmektedir:

“Bayındır Hanun karşısında Kara Göne oğlu Kara Budak yay tayanup turmuş idi, sağ yanında Kazan oğlu Uruz turmuş idi, sol yanında Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek turmuş idi. Pay Püre Big bunları gördüğünde ah eyledi, başından aklı gitti, detmalın eline aldı böğürü böğürü ağladı. Böyle idiçek kalın Oğuz arkası Bayındır Hanun güyegüsi Salur Kazan kaba dizinin üzerine çökdü kıya tiküben Pay Püre Bigün yüzüne bakdı aydur: Pay Püre Big ne ağlayup buzlarsın? Pay Püre Big aydur: Han Kazan niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın oğulda ortacum yok kartaşda kaderüm yok , Allah Ta’ala meni kargayupdur, bigler tacum tahtum için ağlaram bir gün ola düşem yirümde yurdumda kimse kalmaya didi Kazan aydur: Maksudun bu mudur Pay Püre Bey aydur :Beli budur menüm dahı oğlum olsa Han Bayındırın karşısın alsa tursa kullik eylese men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensen”(Ergin, 2009:116).

Oğulsuzluğun üzüntüsünü bu sözlerle dile getiren Kam Püre diğer hikâyelerdeki erkek kahramanların da kaçınmadığı ve erkeklığe hanel getiren bir eylem olarak görmediği ağlamayı böğüre böğüre yapmıştır. Zira onu

üzzen ve bu şekilde ağlamasına sebep olan oğul sahibi olamamasıdır. Bayındır Han’ın meclisinde baba-oğul bir arada oturan beyleri gören Kam Püre’nin oğul özlemi depremiş, bu özlemini de oradaki beylerle samimiyetle paylaşmıştır. Baba-oğul birlikte toplumda yer almanın bir güç olarak görüldüğünü anladığımız bu hikâyede Kam Püre bu eksikliğini diğer beylerle paylaşmaktan çekinip utanmamıştır. Çocuksuzluğun veya oğulsuzluğun erkeklerin bulunduğu bir toplumda konuşulmuş olunması da günümüz toplumsal cinsiyet anlayışı bakımından farklılık göstermektedir. Aynı Hikâyede Bican Bey’in kız çocuğu olması için dua edilmesi de dikkat çekicidir. Ayrıca Bican Bey’in Banu Çiçek gibi idealize edilmiş bir kız çocuğuna sahip olması, oğul Deli Kaçar’ın da hikâyede kız kardeşi Banu Çiçek’e göre erginlenmesini tamamlayamamış bir karakter olarak anlatılması da toplumsal cinsiyet bakımından önemli bir örnektir.

Kan Turalı’nın Hikâyesinde de erkek çocuk vurgusu açıkça görülmektedir. Hikâyenin başında baba Kanlı Koca “Kanlı Koca aydur: Yarenleratam öldi men kaldum, yirin yurdın tutdum, yarınki gün men ölem oğlum kala, bundan yigregi yohdur ki gözümgörü-iken oğul seni ivereyim” (Ergin, 2009: 184-185) der. Kanlı Koca babasının adını yürüten hayırlı bir evlat olmuştur. Şimdi sıra babasından aldığı beyliği devredecek oğuldadır. Bunun için Kanlı Koca babalık görevini yerine getirerek soyun devamını sağlaması için oğlunu evlendirmek istemektedir. Zira babanın adının devam etmesi için babadan -oğula adın yürütülerek süreklilik sağlanması gerekmektedir. Baba gözü görürken eli tutarken soyunu devam ettirmesi için oğlunu evlendirmelidir. Oğul nesli devam ettirecek evlattır. Çünkü oğulsuz ocak tütmez, oğulsuz nesil yürümez.

Bununla birlikte Dirse Han hanımının sözünü dinleyerek büyük ziyafetler verip ak sakallıların duaları sayesinde Kam Püre de meclisteki beylerin duaları sayesinde Tanrı’nın rızasını kazanarak bir erkek çocuk sahibi olurken ilk hikâyeden itibaren karşımıza çıkan zorluklarla elde edilen “tek oğul” motifi diğer hikâyelerde de kullanılmıştır. Dede Korkut Kitabı’nda “‘alp’lık göstermeleri, ayrıntılarıyla anlatılan yiğitler Boğaç, Beyrek, Uruz, Kan Turalı vs. hep tek oğuldur” (Duymaz, 1998: 42). Bunun içindir ki soyun devamı olarak görülen oğullar çok kıymetlidir. Anlatılarda babalar oğula “kara tağum yüksegi, karangulu gözlerüm aydını, alpum, aslanum” diye seslenmesi erkek çocuğuna duyulan sevginin daha da önemlisi erkek çocuğunun baba için geleceğin teminatı olarak görüldüğünün ifadesidir.

Hikâyelerde “güçlü belin kuvveti” olarak ifade edilen erkek çocuğunun baba ve toplum için değerli ve önemli

olması hikâyelerin pek çoğunun kurgusunun babalar ve oğullar üzerinden inşa edilmesinden de anlaşılmaktadır. Ancak giriş bölümünde ve hikâyelerde baba ve toplum için oğul sahibi olmanın gerekliliği ifade edilirken bu oğulun aynı zamanda hayırlı bir evlat olması da vurgulanmıştır. Hatta kitabın girişinde “Ata adını yorıtmayan hoyrad oğul ata bilinden ininçe inese yig, ana rahmine düşünce toğmasa yig. Ata adın yoridanda devletlü oğul yig” (Ergin, 2009: 74) sözleriyle Oğuzlarda erkek çocuktan beklentinin ne olduğu da dile getirilmiş ve oğul “hoyrat” olacaksa hiç doğmasa daha iyi denilmiştir. Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek anlatısında Kam Püre oğul sahibi olamadığı için bağıra bağıra ağlarken oğuldan neler beklediğini “Beli budur, menüm dahı oğlum olsa Han Bayındurun karşusun alsa tursa kullik eylese, men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensen” (Ergin, 2009: 116) sözleriyle ortaya koymaktadır. Bu beklentiden anlaşılacağı üzere erkek evlat babayı gururlandırmalı, bunun için de topluma hizmet etmelidir. Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Hikâye’de babanın üzüntüsü ve kaygısı erkek çocuksuzluk değil; oğulun bir erkek evlat olarak eril kimliğe uygun davranışlarda bulunmamış olmasıdır. Uruz on altı yaşına gelmesine rağmen yay çekmemiş, ok atmamış baş kesip kan dökmemiş, Oğuz için ganimet elde etmemiştir. Hüner gösterememiş olması da babası Kazan için bir utanç ve üzüntü sebebi olmuştur. Çünkü aile ve toplum için sadece oğul sahibi olmak yeterli değil hem ailenin hem de toplumun babanın adına layık bir evlat olması oğuldan beklenilendir. “Zira Dede Korkut Hikâyeleri’nde; Oğuz toplumunun sosyal, ahlaki, mukaddes değerleri belirlenmiş, Oğuz delikanlılarının yetişkin olmak ve toplum üyeliğine kabulü için bu değerleri tanınması, kendini ispat etmesi ve bunlarda istikrar göstermesi bir şart olarak talep edilmiştir. Bu şartları yerine getiren kişiler, “alp” olarak nitelenmiş, sıradan insanlardan ayrılmış, toplum tarafından ödüllendirilmiş, ad, san, servet ve statü sahibi olmuştur (Duymaz, 1999: 50). Babaların ve toplumun erkek çocuktan beklentileri doğrultusunda oğulların Türk töresine uygun eril kimliği inşa süreci aynı zamanda oğulların erginlenme süreci olmaktadır. “Erginleme terimi, en genel anlamda, maksadı erginlenecek olan şahsın sosyal ve dini statüsünde kesin bir değişim meydana getirecek olan ritüeller ve öğretiler bütününe işaret eder. Felsefi terimlerle ifade edilecek olursa erginleme, varoluşsal durumda temel bir değişime denk düşer; aday, sınavından, erginleme ritüelinden önce sahip olduğundan tamamen farklı bir beden olarak ortaya çıkar ve bir başkası haline gelir” (Eliade, 2015: 12). Bireysel mitini oluştururken oğul sadece fiziksel bir erginlenme yaşamaz aynı zamanda ruhsal olarak da olgunlaşır. Bu da mücadeleyle mümkün olacaktır. Mücadelenin şekli ve aşamaları hikâyelerin kurgusunu meydana getirirken bu

hikâyelerde baş kesip kan döken yiğitlik yapan ve aç doyurup fakirlere yardım eden oğullar benliklerini Oğuz’un kendilerinden bekledikleri eril kimliğe uygun olarak inşa etmiş olacaktırlar. Duymaz’ın ifadesiyle hikâyelerde hüner kavramıyla baş kesip kan dökmek erdem kavramıyla aç doyurup çıplak donatmak fiilleri anlatılmak istenmektedir (1999: 41). Türkçe Sözlük’te “hüner beceri isteyen ustalık, beceriklilik, herkesin yapamayacağı işi yapmak” (2011: 1120) olarak tanımlanırken hikâyelerde hüner ile fiziksel güce gönderme yapılmaktadır. “Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet ve insanın ruhsal olgunluğu” (Türkçe Sözlük, 2011: 806) olarak tanımlanan erdem ile de hikâyelerde manevi güce vurgu yapılmaktadır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde “Bayındır Han benüm ne eksikliğüm gördi, kılıcumdan mı, gördi, suframdan mı gördi” (Ergin, 2009: 78) sözleriyle Dirse Han kılıç ile hüner; sofraya yani cömertlik ile de erdem sahibi olduğunu belirtmek istemiştir. Uşun Koca Egrek Hikâyesinde de Ters Uzamış Egrek’i diğer beylerin yanında “Mere Uşun Koca Oğlı bu oturan bigler her biri oturduğu yiri kılıcıyla etmeğiyle alupdur, mere sen, baş mı kesdün, kan mı tökdün, aç mı doyurdun, yalınçak mı tonatdun” (Ergin, 2009: 225) sözleriyle uyarılmıştır. Bu uyarıda aslında oğlanların babalarının ismini hak edip toplum içinde yer edinmeleri için neler yapması gerektiği hüner ve erdem üzerinden anlatılmıştır. Ters Uzamış toplum adına bu gerçeği Egrek’e hatırlatarak onun oğlandan beyliğe giden yoldan yapması gerekenleri söylemiştir. Egrek bu sözlere alınganlık göstermemiş hatta “Baş kesip kan dökmek hüner midir?” sorusuyla toplumun kendisinden beklediği hünerin ne olduğunu anlamaya çalışmıştır.

Bu sebeple Oğuz erkeklerinin erginleme süreçleri eril kimlik inşa süreci anlamına gelirken bu sürecin anahtar kavramları hüner ve erdemdir. Çünkü ad almak, avlanmak, kâfirin elinden kurtulmak/kurtarmak, evlenmeye hazır olduğunu göstermek için “baş kesip kan dökmek” hüner göstermesi beklenen oğulların bu mücadeleleri esnasında sadakat, vefa, cesaret, akıl, saygı, merhamet, bağlılık, adalet, doğruluk, cömertlik gibi erdemlerle hareket ederek Oğuz töresine uygun bir eril kimlik inşa edip hayırlı bir evlat olduklarını kanıtlamaları gerekmektedir. Ne var ki hikâyelerde oğulların taşınması gereken temel özellikler olan hüner ile erdem bey çocuklarının doğuştan elde ettikleri özellikler değildir. “Her çocuk adını ve yerini bizzat kendisi kazanmak zorundadır; bu onun varlık sebebidir. Çünkü bireyselleşme tepeden inme değil, yaşanması ve hak edilmesi şarttır. Çocuk-ergen kimliğinden erişkin-olgun ve büyümüş erkek kimliğe geçişinde, yani bilinçlenme sürecinde; bireyselleşme, özerkleşme,

özgünleşme ve kendi içinde bütünleşme aşamalarını yaşar. Bireyselleşme sürecinde kendi özgün yaşamı yolunda ilerlerken, birey kendi bireysel mitini de oluşturmaktadır” (Eliuz, 2015: 79). Bireysel mitini oluşturan oğul esasında toplum beklentileri bakımında da bir kazanımdır. Diğer taraftan erginlenme sürecinin toplumun beklentilerine uygun tamamlanması için önündeki engelleri geçmesi gereken oğul bunu sadece baş kesip kan dökerek değil; saygı, sevgi, vefa, sadakat, edep, cömertlik, adalet gibi değerleri içeren erdemleriyle başarmalıdır. Kılıcını kullandığı kadar aklını ve ferasetini de kullanarak yol alması gereğine hikâyelerin kurgusunda yer verilmesi oğulların mücadelesinin niteliğini de ortaya koymaktadır. Hikâyelerde idealize edilen oğul tipi hem atası için hem de toplum için hayırlı oğul tipidir. Hayırlı oğul olmanın ölçütü de toplum tarafından belirlenmiş olup Oğuz’un yaşam tarzına uygun hüner sahibi olmak ama aynı zamanda akıllı, ferasetli, ahlaklı erdem sahibi de olmaktır. Toplumun kendilerinden beklediği rol ve sorumlulukları yerine getirerek hem hüner hem de erdem sahibi olduklarını kanıtlayan bu oğullar babalarının gurur kaynağı, toplumun da geleceği olmuşlardır. On beş, on altı yaşına gelen bey çocukları için bu yaş mücadelenin ve kimliklerinin inşa sürecinin başladığı dönemdir. “Ad kazanmak için, ata için, kardeş için, millet için savaşmayı vuruşmayı -tek başlarına olsa- da göze alan oğullar “baş kesip kan dökmek” hünerini kazanmak için can atarlar (Miyasoğlu, 1999: 17)”. Bu sebeple ilk olarak oğlancıkta oğula geçip toplum içinde görünür olmak için ad alan bey oğulları sonrasında evlenebilmek, av mekânında eril kimliğini kanıtlamak ve düşmana karşı Oğuz’un geleceğini koruyabilmek için fiziksel ve ruhsal mücadele vererek bey adını almayı hak etmişlerdir. Bu mücadelede fiziksel güç cesaret, at binme, ok atma ile sergilenirken manevi güç akıl, cömertlik, merhamet, edeple ortaya konulmuştur. Bu bağlamda babaların dolayısıyla toplumun oğullardan beklentisinin neler olduğu, ne için mücadele edecekleri hikâyelerin konusunu/içeriğini meydana getirirken hikâyelerde ad almak, evlenmek, ava çıkmak, düşmanla savaşmak eril kimliğin bileşenleri olarak görülmüş ve bu bileşenler bir eşik olarak oğulların benliğinin toplumla bütünleşmesinin aşamalarını oluşturmuştur.

Ad İçin Hüner/Erdem Göstermek

Ad, bireyin sosyalleşmesi; toplum içinde özgür ve özgün olarak yer alabilmesi için gereklidir. “Bireysel bütünlüğü sağlamak için bireyin, herkesin ona hitapta kullanabileceği bir ada ihtiyacı vardır” (Ekici, 2001: 55). Boratav ise eski Türklerde yeni doğan erkek çocuğuna hiç ad verilmediğini ya da geçici bir ad verildiğini belirtir (1973: 107). Zira çocuk kendi adını kazanabilecek yaşa geldiğinde karakterine ve hünerine uygun bir ad alacaktır. Ad olarak bireysel ve

toplumsal bütünlüğün sağlanması çocuğun kahramanlığına bağlı bir durumdur.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de oğlancığın oğul olup bir ad sahibi olması için hüner göstermesi ve erdem sahibi olması gerekmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde oğullar Segrek ile Beyrek hariç beylerin tek erkek çocuklarıdır. Anlatıların önemli iki kahramanı Boğaç Han ve Beyrek ise dua ile zor elde edilmiştir. Hikâyelerin ana kurgusunda; bu oğulların kendilerinin farkına varıp toplumla bütünleşmede belli sınavlardan geçerek erginlenmelerini nasıl tamamladıkları anlatılmaktadır. Erginlenmenin ilk eşiği olarak görülen “ad alma” veya “ad kazanma” henüz oğlancık diye adlandırılan, özel bir ismi ve benliği olmayan erkek çocuklarının ilk sınavıdır. Hikâyelerde ad doğuştan elde edilmemekte, mücadeleyle kazanılmaktadır. Zira bey oğullarını on beş-on altı yaşına kadarki dönemlerinin hikâyede yer almadığı görülmektedir. “Bu durum on beş yaşına kadar yani ergenlik gösterme çağına kadar kişinin toplumun üyesi olarak henüz kabul edilmediğini göstermektedir” (Duymaz, 1999: 42). Her toplumda genç bir erkeğin toplumda kabul edilmesi ve görünür olması kültürün karakterine göre şekillenirken pek çok kültürde bu geçiş bir ritüelle gerçekleşir. “Bu ritüeller ve onların gerektirdiği açılma vasıtasıyla birey toplumun sorumlu bir üyesi olarak kabul edilmeye başlanır” (Eliade, 2015: 12).

Bu sebeple Dede Korkut Hikâyeleri’nde oğlancıkların on beş/on altı yaşına kadarki hayatlarına dair bilgi bulunmaz. Oğlancıkların henüz birey olarak toplumun üyesi olmadığı bu dönem hikâyelerde “At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi.” ifadeleriyle genel olarak anlatılır ve bu cümlelerle oğlancıkların asıl mücadeleleri anlatılmaya başlanır. Nitekim Beyrek’in hikâyesinde “Pay Pürenün oğlu biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on bişine girdi. Çayabaksa çalımı çal-kara kuş erdemli bir güzel yahşi yiğit oldu. Ol zamanda bir oğlan baş kesme kan dökmeye ad komazlar-idi” (Ergin, 2009: 118) sözleriyle oğulların ad almak için kahramanlık göstermeleri gerektiği, bu kahramanlığın da kan dökmekle mümkün olduğu anlatılmaktadır. Benzer şekilde doğumundan on beş yaşına kadarki hayatı birkaç cümleyle anlatılan Boğaç Han da hikâyede adını kazanmak için verdiği mücadeleyle bir kahraman olarak ortaya çıkar. Aşık oynarken karşısına çıkan boğadan korkmayarak büyük cesaret gösteren oğul boğanın başını keserek ad almayı hak eder. Ancak oğul sadece fiziksel gücüyle değil aklını kullanarak boğayı yenmiştir. Boğanın alnından elini çekerek boğayı yenen oğul hem güçlü hem de akıllı olduğunu göstermiştir. Oğlanın bu hünerinin diğer

beylerin yanında gerçekleşmiş olması onun toplumla bütünleşmesi için gereklidir. Tanıklar önünde gerçekleşen bu başarıdan sonra Dede Korkut'un ortaya çıkması oğlana hünerine ve erdemine uygun bir ad vermesi hikâyede şu şekilde dile getirilir:

“Hey Dirse Han biglik virgil bu oğlana
Taht virgil erdemlüdür
Boynı uzun bidevi at virgil bu oğlana
Biner olsun hünerlüdür
Ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlana
Şişlik olsun erdemlüdür
Kaytabandan kızıl deve virgil bu oğlana
Yüklet olsun hünerlüdür
Altun başlu ban iv virgil bu oğlana
Kölge olsun erdemlüdür
Çıgı kuşlu cübbe ton virgil bu oğlana
Geyer olsun hünerlüdür.

Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk itmişdür, bir buğa öldürmüş senün oğlun, adı Buğaç olsun, adını ben virdim yaşını Allah virsün” (Ergin, 2009: 83). Oğlunun mücadelesini görmeyen ama diğer beylerden duyan Dirse Han böylece oğluna hünerinden ve erdeminden dolayı beylik verir, taht verir.

“Baş keserek, kan dökerek erlik gösterip” ad almayı hak eden bir diğer kahraman da Bamsı Beyrek'tir. On beş yaşına gelen oğul bezirganların malını ve canını beş yüz kâfirin elinden kurtarır. Aslında Bamsı'nın kurtardığı mallar babasının onun için bezirganlardan istediği mallardır. Ancak bezirganlar kendilerini kurtaranın Bamsı olduğunu anlamazlar. Oğlana, sen bize erlik ettin karşılığında biz de sana hediye vermek isteriz, derler. Oğlan da istediklerini sayar ama bezirganlar, onları beyin oğluna götürüyoruz, diyerek oğlanın isteğini geri çevirmek zorunda kalırlar. Oğlanın malları almak için minnet etmemesi ve “Babamın yanında minnetsiz alırım.” demesi Beyrek'in sadece cesaretli değil aynı zamanda asaletli olduğunu göstermektedir. Sonrasında Kam Püre'nin yanında Bamsı'yı gören bezirganlar çok şaşırırlar ve oğlanın kahramanlığını baba Kam Püre'ye şu sözlerle anlatırlar: “Ayıtdılar: İmdi incinme hanum evvel anun elin öpdüğümüz, eger senün oğlun olmasay-i-di bizüm malumuz Gürcistanda gitmiş idi, hepümüz tutsak olmuş-idi didiler.” Oğlanın kahramanlığını bezirganlardan dinleyen Kam Püre onunla gurur duyar ve oğlunun kahramanlığının altını çizmek için şöyle der:

Kam Püre Big aydur: Mere benüm oğlum baş-mı kesdi kan-mı dökdi? Beli baş kesdi, kan dökdi, adam ahtardı”didiler. Mere bu oğlana ad koyasınça var-mıdır didi.” Bezirganlardan aldığı “Beli sultanum artukdur”

(Ergin, 2009: 120) cevabı aslında babanın oğlunun kahramanlığını diğer insanlara onaylatması anlamına gelmektedir. Kâfirleri yenerek erliğe giden ilk eşikten başarıyla geçen Beyrek, diğer erkeklerin de onayını alarak adını kazanmıştır.

Her iki hikâyede görüldüğü üzere “ad” verilen değil; alınan, kazanılan bir şeydir. Bunun için mücadele edilmesi gerekmele birlikte bu mücadelenin tanıklar huzurunda gerçekleşmesi önemlidir. Nitekim her iki hikâyede de oğulların kahramanlıkları diğer insanların gözü önünde gerçekleşmiş olup babalar ise oğullarını kahramanlığını anlatan değil, tanıklardan dinleyen durumundadır. Bu durum oğlun hünerinin değerlendirilmesinin kamuoyu tarafından objektif bir şekilde yapıldığını göstermektedir. Erkek için önemli bir eşik olan “kan dökme”, “baş kesme” gibi kahramanlıklarla geçilen “ad alma” hikâyelerdeki oğulların toplumsal bütünleşme için verdikleri ilk mücadele alanıdır. “Ad alma”nın eril kimliğin inşasında ilk mücadele alanı olarak “kan dökme”, “baş kesme” ye dayalı fiziksel gücün yanı sıra akla ve stratejik zekaya bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

Avda Hüner / Erdem Göstermek

Dede Korkut Hikâyeleri'nde av Oğuz'un oğullardan beklediği eril kimliğin inşasındaki en önemli mekânlardan birisidir. Av, oğulların bir eğitim süreci olmasının yanı sıra erkeğin ruhsal olarak rahatladığı ve toplumsal olarak da diğer erkeklerle sosyalleştiği bir süreci içermektedir. “Sosyalleşme, ait olduğumuz veya ait olmayı umduğumuz sosyal grup veya kültürün kurallarını öğrenme sürecidir ve bu ortam da kendimizi, başkalarını tanımlamayı öğrenme sürecidir. Sosyalleşme yoluyla, sosyalleşme sürecinde yer aldığımız grubun kurallarını ve tanımlarını içselleştirir veya doğru kabul ederiz (Kramer, 2010: 57). Av mekânında da oğullar yetişkin erkeklerle sosyalleşirken toplumun kendisinden beklediği eril kimliğin özelliklerinin neler olduğunu ve neler olmadığını da kavramış olurlar. “Hikâyelerde de hayatı avcılık, akıncılık ile geçen Oğuz toplumunun insanda aradığı en büyük meziyet ise “erlik erdemi” yani kuvvet, cesarettir” (Eliuz, 2015: 79). Av mekânı oğulların bu meziyetleri kazandığı elverişli bir alandır. Aynı zamanda bu mekân erkek çocuğun kadınların dünyasından ayrılarak erkeklerin dünyasıyla benliğini inşa ettiği eril bir mekândır. “Bu anlamda av, hikâyelerde erkekler için mekân olmanın ötesinde bireyin fiziksel ve manevi bütünlüğe ulaşmasını sağlayan bir aşamadır. Hikâye kahramanları, av sırasında fiziksel gücünü gösterirken aynı zamanda benliğinin de farkına varmaktadır” (Değer, 2019: 272).

Fiziksel güce, cesarete ve beceriye dayanan avcılığın tek işlevi karın doyurmak için besin elde etmek değildir. Avcılık tarihsel olarak da erkeği kadından ayıran en temel toplumsal rollerden biridir. “Bu nedenle av, erkeklerin iktidarlarını kurdukları fiziki güce dayalı mekânlardan biridir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde açık mekânlardan biri olan av alanı erkeklerin hayatında doğumdan ölüme kadar geçtikleri pek çok eşiğin kilit noktasıdır” (Değer, 2019: 271). Diğer taraftan Dede Korkut Hikâyelerinde erkekliğin inşasında başat unsurlardan olan av/avcılık bir babanın oğluna aktarması gereken yaşam pratiklerinden biridir. Bunun için oğlancıkta oğula oğuldan beyliğe giden süreçte kazanılması gereken hünerlerden biri de avcılıktır.

Erkeğin erginlenmesinde önemli bir eşik olan ava dair hüneri kazanması için pratik yapması gerekir. Bunun için de kendisine rol model olacak kişi babadır. “Oğul eril kimliğin inşasında kendini, bilinç ile ve sosyokültürel ortamın sunduğu erkek rolü ile özdeşleştirir. En yakın erkek özdeşim figürü olan baba, bilincin güçlü taşıyıcısı olarak eril sembollerle zayıf çocuk-benliğe yol gösterir” (Saydam, 1997: 56). Toyda, mecliste, şölende babanın varisi ve gurur kaynağı olarak yer alan oğullar için bu kamusal mekânlar bir eğitim alanıdır. Bu ortamlarda babasıyla yer alan oğul beyliğe giden yolda hünerle birlikte edep erkan öğrenecektir. Av da hünerin ve erdemın kazanıldığı bu kamusal mekânlar içinde önemli bir alandır. “Oğulun örnek alacağı kişi babası olduğuna göre baba oğulun birlikte zaman geçirmesi ve ava gitmesi gerekmektedir. Bu uygulamalı bir eğitim sürecidir. Kahraman bu sürede bazen aktif bazen de pasif bir konumdadır. Babanın amacı oğlunu, hemen savaşa sokmak değildir. Oğlunun, bu süreci görerek, izleyerek örnek almasını ister” (Yalçınkaya, 2015: 63). Böylelikle baba, oğul için sadece rol modeli değil; oğulun bireyleşmesinde aktif olarak rol alan bir öğretici konumundadır. Aynı zamanda bu süreçte oğullar babalarından hüner öğrenirken babalar da hem hünerlerini oğullarına aktarmakta hem de kendi hünerlerini pekiştirmektedirler. Çünkü av/avcılık erkeğe yaşamı boyu psikolojik olarak da yardımcı olmaktadır. Bu sayede erkek karşılaştığı sorunlardan uzaklaşmakta ve kapıldığı rehavetten çıkmaktadır. Erkeğe zindelik ve esenlik veren bir etkinlik olarak av erkeğin hayatını içinde varlığını ve önemini sürdürmektedir. Zira bir erkek erkeklik imajına her an sürdürmek zorunda olduğu için bu erkeklik imajını toplumun ve kendisinin kafasında her an yeniden üretmek durumundadır (Demren, 2003: 42)

Dirse Han’ın oğluyla ava çıkması baba-oğul ilişkisinde avcılık eğitiminin önemini ortaya koymaktadır. Dirse Han’ın adamları Boğaç Han’a, baban senin at binişini, kılıç

çalışını, ok atışını görüp sevinmek, övünmek, güvenmek istiyor, derler. Bu sözlerden anlaşılacağı üzere oğulun avcılığa dair hüneri baba için kıvanç kaynağı olduğu kadar geleceğe de güvenle bakmasını sağlamaktadır. Ancak oğulun av esnasında uyması gereken kurallar vardır. Bunlardan en önemlisi babanın sözünü dinlemektir. Dirse Han’ın adamları kiskançlıkları sebebiyle oğlana iftira atarak baba-oğul arasında çatışma yaşanmasına sebep olmuşlardır. Ava birlikte çıkan kişilerin birbirine güvenmesi önemli bir kuraldır. Dirse Han’ın adamları yaptıkları oyunla babanın oğluna güveninin sarsılmasına sebep olmuşlardır. Eril bir eylem olan ava baba-oğul birlikte çıkmış, evde eşini, oğlunu bekleyen Dirse Han’ın karısına düşen görev ise onların dönüşünü bekleyip oğlunun başarısını ilan edecek bir yemek düzenlemektir. Annenin “Oğlancığın ilk avıdır” diye görkemli bir sofraya hazırlatması. “Atdan ayırır deveden buğra koyundan koç kırdurdu, kanlu Oğuz biglerin toylayayım didi” (Ergin, 2009: 86) sözleriyle ifade edilmiştir. Erkeğin ilk avının önemini ortaya koyan bu hazırlık oğulun önemli bir eşiği daha aşmış hüner sahibi olmasının toplum tarafından bilinmesi ve kutlanması anlamı taşımaktadır. Diğer taraftan hikâyede baba ile oğulun arasını açmaya çalışan kırk namerdin oğlu babaya “Sen varken av avladı,kuş kuşladı,anasının yanına alup geldi, anasıyla sohbet eyledi” (Ergin, 2009: 84) sözleriyle şikâyet etmişlerdir. Bu sözler oğulun ilk avına babasının gözetiminde ve yol göstericiliğinde çıkması gerektiğini aksi davranışın babanın iktidarına karşı bir itaatsizlik ve saygısızlık olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca erkek çocuğun babayla değil de anneye zaman geçirmesi ve sosyalleşmesi hikâyede büyük bir kusur olarak anlatılmıştır. “Çünkü annesiyle kurduğu bağ, bir erkeğin hiçbir zaman ‘erkek gibi’ hissetmesine imkân vermeyecektir. Bu durumda erkek olmak, anneye bağlı, dolayısıyla da yumuşak ve müşfik varlığı, anneden sertlik, şiddet ve acıyla koparmakla sağlanabilir” (Atay, 2004: 23). Bu sebeple hikâyede oğulun babası yerine annesiyle zaman geçirmesi oğulun eril kimliğinin inşasında en büyük tehditlerden biri olarak kabul edilmiştir.

Bamsı Beyrek anlatısında ise Beyrek beylerle birlikte ava çıkmıştır. Geyik sürüsüyle karşılaşan Beyrek geyiklerden birisini kovalarken Banı Çiçek’e ait çadırın önüne kadar gelir. Çadırın kime ait olduğunu bilmeyen Beyrek o tarafa doğru gitmeye utanır. Banı Çiçek ise Beyrek’in kendilerine erlik gösterdiğini düşünerek dadısı aracılığıyla geyikten pay ister. Beyrek ise, ben avcı değilim, diyerek geyiğin hepsini verir. Ayrıca çadırın kime ait olduğunu dadiya çekinerek soran Beyrek’in kanı kaynar ancak “edeb ile yap yap” (Ergin, 2009: 122) geri döner. Banı Çiçek’in Beyrek’in geyiği vurmasını bir erlik şovu gibi yorumlamasına rağmen Beyrek avcılığı besin temini için

yapmadığını söyleyerek geyiğin tamamını dadiya verir ve cömertliğini, asilliğini gösterir. Ayrıca Beyrek kadınların bulunduğu otağın etrafında hareket ederken davranışlarına dikkat ederek saygısını ve edebini göstermiştir. Fiziksel olarak güçlü olan Beyrek aynı zamanda ar sahibidir. Bu da erliğin sadece fiziksel güçten ibaret olmadığını gösteren etkili örneklerdendir.

Uruz Beg'in Tutsak Olduğu Hikâye'de Kazan'ın oğlunun hüner göstermemiş olmasından duyduğu üzüntü "Sağ yanında kardeşi Kara Göne oturmuş-idi. Sol yanında tayısı Aruz oturmuş-idi. Kazan sağına bakdı kas kas güldi, solına bakdı çok sevindi, karşısına bakdı oğlançuğunu Uruzı gördi elin eline çaldı ağladı" (Ergin, 2009: 154), sözleriyle anlatılmıştır. Kazan'ı dertlendiren ve endişelendiren oğlu Uruz'un hâlâ herhangi bir kahramanlık göstermemesidir. Salur Kazan için oğlunun kan döküp baş kesmemesi bir utanç sebebidir. Çünkü Oğuz beyleri için sadece oğula sahip olmak için yeterli değildir. Babanın adını yürütecek oğlunun hünerlerini sergileyerek kendini topluma kanıtlaması gerekmektedir. Kazan üzüntüsünü "Bir gün ola düşem sen kalasın. Yay çekmedün oh atmadun baş kesmedün kan dökmedün, Kanlu Oğuz içinde çuldu almadun" (Ergin, 2009: 156) sözleriyle ifade ederken oğuldan beklenen hünerin ne olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum babalar için sadece üzüntü kaynağı değil aynı zamanda endişe vericidir. Bu yüzden Kazan tacının tahtının oğluna verilmeyeceğini düşünür ve derin bir kaygıya kapılır. Görüldüğü üzere oğul babanın adını devam ettirecek kişidir ancak bunun için de oğlunun hüner sahibi olması gerekmektedir. Aksi takdirde babanın adı ve tahtının oğula verilmemesi tehlikesi söz konusudur. Bu durum hem babalar için hem de oğullar için bir risk alanıdır.

Diğer taraftan babasının kendisiyle ilgili kaygısını ve beklentisini öğrenen Uruz henüz yiğitlik gösterememiş olmasına rağmen verdiği cevapla ferasetini ortaya koyar. Uruz "Hüneri oğul atadan-mı görür öğrenür, yohsa atalar oğuldan-mı öğrenür, kaçan sen meni alup kâfir serhaddına çıkardun kılıç çalup baş kesdün, men senden ne gördüm ne öğrenem" (Ergin, 2009: 156) sözleriyle hüner sahibi olma yolunda babanın oğula karşı görevlerini hatırlatır. Babanın oğuldan beklentisi vardır ancak bu beklentinin gerçekleşmesi için babanın da üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Oğulun kendini gerçekleştirebilmesi için atanın tecrübesini ve bilgisini oğula aktarması gerektiğini ifade eden oğul Uruz, hünerin babadan öğrenileceğini babasına hatırlatarak babasının erginlenme sürecindeki eksikliğini de dile getirmiş olmaktadır. Oğlunun sözleriyle eksikliğini fark eden Kazan "men bu oğlanı alayın ava gideyin, yidi günlük

azuğ-ile çıkayın, oh atduğum yirleri kılıç çalup baş kesdüğüm yirleri göstereyim" (Ergin, 2009: 156) diyerek hem kendi benliğini pekiştirmek hem de oğluna hüner kazandırmak için erkeklığın en önemli eşiklerinden olan ava çıkar. "Zira toplumun geleceği olan oğulu yetiştirmek için babanın görevi, oğlunu toplumsal değerlerden, inançlardan, gelenek ve göreneklerden, ait olduğu toplumun töresinden haberdar etmektir. Ayrıca Dede Korkut Kitabı'ndaki anlatılarda baba ile oğul arasında bir çatışma söz konusu değildir. Baba alp bir oğul yetiştirmek için; oğul ise Oğuz töresine uygun bir alp olduğunu kanıtlamak için mücadele eder. Bu bir çatışma değil, baba ile oğul birlikte verdiği bir var olma mücadelesidir" (Yalçınkaya, 2015: 70-71). Dolayısıyla hikâyelerdeki baba ile oğul arasındaki gerilimler ve zıtlıklar babanın eril kimliğinin yeniden üretilmesi; oğulun eril kimliğinin inşa edilmesi süreçlerine katkı vermektedir.

Kazan Bey ile oğul Uruz'un ilk av deneyimi oğulun tutsak düşmesiyle neticelenir. Zira Uruz babasının sözünü dinlemeyerek acele etmiştir. Henüz hazır olmadığı hâlde kendi gösterme isteği acele davranmasına ve düşman tarafından yakalanmasına sebep olmuştur. Uruz'un av esnasında tutsak düşmesi hikâyede şu sözlerle anlatılır: "Kâfirler Uruzun üzerine çoh-idi. Sağın solın Uruzun çevürdiler. Kırk yigidin şehid itdiler. Oğlanun üzerine düşdiler, tutdılar. Kıl urgan ağ boynına takdılar. Yüzü üzerine saluban süridiler. Ağ etinden kan çıkınca dögdiler. Baba diyü ağlatdılar, ana diyüb uzlatdılar. Uruz tutsak oldu." Kâfire esir düşen Uruz baba sözü dinlememenin bedelini ağır ödemiştir. Kazan, oğlunun başına gelenlerden habersiz "A bigler oğlan kancaru gitdi ola didi. Bigler aydur: Oğlan kuş yürekli olur, kaçup anasına gitmişdür didiler" (Ergin, 2009: 161-162). Burada beylerin adamlarının Uruz'un "kuş yürekli" olup anasına kaçtığını söylemeleri Kazan Bey için büyük bir utanç olmuştur. Bunun üzerine Kazan Bey "Tanrı bize kör oğul vermiş" diyerek öfkesini dile getirmiştir. Anasının yanına kaçan korkak bir oğula sahip olmak ve bu durumun diğer beyler yanında yaşanması Kazan için büyük bir utanç sebebi olmuştur. "Diğer erkeklerin yanında yaşanan bu durum bir erkeğin annesinden kopmadığını ve hala 'pısrık, ana kuzusu, hanım evladı' olduğunu göstermekte ve erkeklik bakımından da başarısızlığa işaret etmektedir" (Kimmel, 2013: 96). Hikâyelerde babalar için hünerin diğer erkeklerin yanında yaşanması ne kadar gurur verici ise başarısızlığın da diğer erkeklerin yanında yaşanması bir o kadar küçültücü ve aşağılayıcı bir durum olarak kabul edilmektedir. Kazan da oğluyla gurur duymayı beklerken oğul avdaki yoldaşlarını yarı yolda bırakarak "kuş yürekli" davranmış ve eril mekândan kaçarak annesinin yanına

sığınmıştır. Kazan için oğlunun bu korkaklığı kabul edilemez bir durumdur.

Evlilik İçin Hüner / Erdem Göstermek

“Toplumlar dışı ve erkek üyeleri arasında doğumla sonuçlanacak cinsel ilişkiye izin vermeden önce bir evlenme ya da nikah töreni yaparlar. Aslında evlilik doğuma izin veren bir geçiştir” (Güvenç, 2018: 312-313). “Türk kültüründe evlenme; ocak kurma, ocak tütürme, ev bark sahibi olma, yuva kurma gibi çeşitli adlandırmalarla ifade edilirken, bireyler sadece bir aile oluşturmanın ötesinde, soyun devamını sağlama gibi toplumsal bir görevi de üstlenmektedir” (Şişman, 2017: 2). Dede Korkut Kitabı’nda oğulların erginlenme süreçlerinde evlilik en önemli eşiklerden biri olarak ele alınmıştır.

Türk kültüründe evlilikle ilgili bilgiler edinebileceğimiz pratikleri barındıran eser; özellikle eş seçimi ve evliliğe giden yolda oğulların vermesi gereken mücadelelerle birlikte töreye uygun evlilik yapmanın usullerini de ortaya koymaktadır. Eski Türklerde evlenme yaşına gelen erkek çocuklarının başka boylara giderek eş seçmelerinin örnekleri Dede Korkut Kitabı’nda görülmektedir. Kitapta yer alan “İç Oğuz’a Dış Oğuz’un Asi Olması” hikâyesinde Dış Oğuz Beylerinden Aruz ve Emen İç oğuz Beylerinden Kazan’ın evini yağmalatırken kendilerine haber vermemesine içerlerler. Bunun üzerine Kazan’ın habercisi Aruz’un yanına giderek: “Aydur: Kazan bunlu oldu, elbetde tayım Aruz mana gelsün didi” der. Bu sözlerden anlaşılacağı üzere Kazan’ın annesi Dış - Oğuz’dandır. Aruz, Kazan’ın dayısıdır. Aynı anlatıda Aruz da Bamsı Beyrek’ten şöyle söz eder: “Bigler, Beyrek bizden kız almışdur güyegümüzdür, amma Kazan’un ınağıdır” (Ergin, 2009: 244-246). İç Oğuz’dan Beyrek Banı Çiçek’le evlenerek Dış Oğuz’un damadı olmuştur. “Kazan Beyin Oğlu Uruz Beyin Tutsak Olması” hikâyesinde Uruz; oğul için atanın ölmesinin ayıp olduğunu söylediği bölümde kendisinin dönememe durumunda “el kızı” olarak nitelendirdiği eşinin beklememesini anam 'yad kızı helalime destur versin' diyerek ifade eder. “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” hikâyesinde Azrail’e vedalaşmak istediği karısından 'yad kızı helalim var' diyerek bahseder (Ergin, 2009: 170-182). Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi’nde “yetişmiş çilasun bir oğul” olarak adlandırılan Kan Turalı öncelikle evleneceği kızda bazı özellikler aramaktadır. Kan Turalı “Men yirümden turmadan ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kâfir iline varmadan ol varmış mana baş getürmüş ola” (Ergin, 2009: 185) şeklindeki ifade ettiği eş bulmak için uzak diyarlara gider. Nitekim eş olarak bulunduğu Selcen Hatun Trabzon Tekfurunun kızıdır. Bütün

bu örnekler Türklerde evliliğin dışarıdan yapıldığını göstermektedir.

Hikâyelerde evlilik öncesi cinsel ilişkiye rastlanmaz. “Gayri meşrû olarak, tek bir ilişki yer alır ki, bu da zina değil, bir tecavüzdür. Üstelik, bir çobanın bir peri kızına tecavüzü olarak, olağan dışı bir motif şeklinde yer almaktadır. Çobanın periye tecavüzü “tamah etmek” olarak adlandırılır ve cezalandırılır: Bu ilişkiden olağanüstü bir yaratık, bir canavar olan Tepegöz husule gelir ve o da Oğuz’un başına bela olur” (Türköne, 1995: 212-213). Bunun içindir ki, evlilik yaşı gelen bir gencin töreye uygun kendisine yaraşır bir kızla evlenmesi gerekmektedir. Soyun devamını sağlayacak erkek çocuk vakti geldiğinde kendine uygun bir eşle evlenerek babasından aldığı yaşam pratiklerini aktaracağı oğula sahip olmalıdır. Ancak oğulun evlenebilmesi için hüner göstermesi gerekir. Bu hüner onun bu evliliği hak ettiğini hem evleneceği kıza hem de topluma göstermesi bakımından önemlidir.

“Ala gözlü gelin alam dir -idüm
Yoriyubanı oğulu ulu gerdege kiçürem dir-idüm
Murad-ile maksuda irgerüm dir-idüm

Murada yetürmedün meni (Ergin, 2009, Ergin:166)” sözleriyle ifade edilen evlilik anne-babalar için oğlunun muradını görmek oğullar için de murada ermek anlamına gelmektedir. Aynı şekilde anne-babanın eş seçiminde ve evlilikte erkek çocuğuna yardımcı olması ve yol göstermesi gerekmektedir.

Dede Korkut Kitabı’nın giriş kısmında dört türlü kadın tipinden söz edilmektedir. Burada kadınlar solduran sop, dolduran top, evin dayacağı ve bayağı şeklinde tasnif edilirken “evin dayacağı” olarak adlandırılan kadın tipi “Ayşe-Fatma soyu”ndan gelir denilmiş, diğerleri için nankör, dırdırcı, pis, pinti, gezgin ve misafir sevmez denilerek bu üç kadın tipinin soyunun devam etmemesi için şu şekilde dua edilmiştir: “Karılar dört dürlüdür. Birisi solduran sopdur. Birisi tolduran topdur. Birisi evin tayağıdır. Birisi niçe söyler isen bayağıdır. Ozan ivün tayağı oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuk gelse er adam ivde olmasa, ol anı yidürür içürürağırlar azizler gönderür. Ol Ayişe Fatıma soyıdur hanum. Anun bebekleri yetsün. Ocağına bunçıluyun avrat gelsün” (Ergin, 2009: 76). Eve gelen misafiri ağırlayan kocasının yüzünü ağartan cömert kadın tipi evlenecek ve çocuk sahibi olunacak kadın olarak anlatılırken diğerlerinden uzak durulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu sözlerle aslında ideal eş ve anne tipinin nasıl olması gerektiği kadar nasıl olmaması gerektiği de anlatılmıştır. Ancak girişte söz edilen bu dört kadından olumsuz olan üçü hikâyelerde ne eş/sevgili ne de anne olarak karşımıza çıkmaktadır. “Çünkü hikâyeler ve

mukaddimenin farklı dönemlerin ürünü olduğu; mukaddime kısmında erkeğe yüksek bir değer atfedilirken kadının ikinci planda tutulması; sözlü kültürün izlerini taşıyan hikâyeler kısmında ise erkek ve kadın arasında böylesine keskin bir ayırım olmaması sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş döneminde yaşanan söz konusu farklılaşmayı ortaya koymaktadır” (Yılmaz, 2018: 242). Bununla birlikte hikâyelerde yer alan kadınlar sıradan insanlar olmayıp öncesinde bey kızı sonrasında ise bey eşidir. Onlar asil, gururlu, akıllı, mücadeleci kadınlardır. “Çoğu zaman erkekler gibi savaşı ve onların imdadına yetişecek kadar cesaretlidir. Eşi için, oğlu için at binip kılıç kuşanan kadınlar müşfik bir anne, sadık bir eştir. Yeri geldiğinde oğlunun babasıyla çatışmasını çözmesinde yeri geldiğinde kocasının devlete asi olmasını engeller” (Miyasoğlu, 1999: 17). Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki oğulların anne ve eşleri idealize edilmiş alp kadın tipidir. “Hain, korkak, şehvet düşkünü ve aldatıp yaltaklanan kadın imajından çok uzak olan Dede Korkut kadınları, savaşı ve avcı-kahraman erkeğe göre yine ikinci planda, onun koruması altında ama, iffetli, sadık, akıllı ve dürüstler. Toplumda, özellikle ailede yapıcı, bağlayıcı rol oynamaktadırlar. Sık sık onların fikrine başvurulduğu görülür. Hikâyelerde kadınlar, şehvet ve güzellikleriyle, erkeğin zevk aracı olarak değil; düşünen, üzülen, gerektiğinde savaşan insanlar olarak yer alırlar” (Türköne, 1995: 206). Bunun içindir ki, onlarla evlenmek isteyen erkeklerin de onları hak edecek hünerde ve erdemde olmaları zorunludur. Bu durum erkekler için zorlayıcı bir durum olarak görülebilir. Zira erkeğin kendi kahramanlığını kanıtlaması ve alp tipi bu kadınların gerisinde olmadığını göstermesi gerekmektedir. “Bu durum da Dede Korkut Kitabı’nda görülen evlilik öncesi mücadelelerde seçenin erkek değil, kadın olduğu akla getirebilir. Erkek, yapmış olduğu savaşlar ve kazandığı zaferlerle ilk planda bir kadına yaklaşmayı hak etmektedir” (Koç, 2016: 257). Bir başka deyişle kendine uygun eş arayan erkeğin kadına yaraşır bir eş olduğunu göstermek için hem fiziksel hem de ruhsal olarak erginliğini verdiği mücadelelerle kanıtlaması gerekmektedir.

“Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek” anlatısı evlilik kültürüyle ilgili pek çok bilgiyi barındırmaktadır. Bamsı Beyrek’in bezirganların elinden kâfirleri kurtararak “adını kazanması”ndan sonra geçmesi gereken eşik evlilik olmuştur. Evlilik için de bazı sınavlardan başarıyla geçmesi gerekmektedir. Bunun için ilk şart koşan kişi Banı Çiçek olur. Beyrek ile Banı Çiçek her ne kadar beşik kertmesi de olsa bu evliliğin gerçekleşmesi her iki tarafın birbirini görüp beğenmesiyle mümkün olmuştur. İlk kez Beyrek’in avında karşılaşılır ve Banı Çiçek Beyrek’e: “Gel imdi senün ile ava çıkalum, eger senün atun menüm atımı kiçer ise onun atını dahi kiçersin. Hem senün ile oh atalum, meni

kiçer isen, anı dahi, kiçersin ve hem senün ile güreşelüm, meni basar isen anı dahi basarsın” (Ergin, 2009: 123). der. Beyrek; Banı Çiçek ile evlenebilmek için onunla at yarıştırmış, ok atmış, güreş tutmuştur. Banı Çiçek’in evleneceği genci seçmek için şartlar koyması ve bu şartlarında kahramanlığa ve güce dayalı olması toplumsal cinsiyet bakımından Türklere derin ayrımların olmadığını kanıtıdır. Bamsı Beyrek, Banı Çiçek’in şartlarını yerine getirerek fiziksel gücünü ispatlamak zorundadır. Burada toplumsal cinsiyet rolleri bakımından dikkat çeken bir başka husus kâfirleri yenerek büyük bir hüner sergileyen Beyrek’in kız karşısında zaman zaman güç durumda kalmasıdır. Mücadele ederken zorlanan Beyrek: “Bu kıza basılacak olur-isem Kalın Oğuz içinde başuma kahınc yüzüme tohinç iderler” (Ergin, 2009: 123) diyerek diğer erkekler tarafından ayıplanmaktan endişe duyar. Oğuz içinde dile düşmemek için tüm gayretiyle mücadele ederek Banı Çiçek’i yenmeyi başarır. Beyrek’in kıza yenilmekten ziyade bunun duyulmasından korkması erkeklerin başarısının veya başarısızlığının diğer erkekler tarafından bilinmesinin ne denli önemli olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Çünkü hikâyelerde bir erkeğin eril kimliğini zedeleyecek veya kuvvetlendirecek durumlar diğer erkeklerin yanında meydana gelmektedir. Bunun için de erkekler erkekliklerini ispat etmek için diğer erkeklerin tanıklığına ihtiyaç duyarlar. “Zira erkeklerin erkekliklerini diğer erkeklerin gözünde kanıtlaması, cinsiyetçiliğin bir sonucu olduğu kadar onun temel dayanaklarından biridir” (Kimmel, 2013: 97). Aynı şekilde erkekligi zedeleyecek başarısızlıkların da diğer erkekler tarafından duyulması erkekler için onur kırıcı bir durumdur. Kısacası diğer erkekler kahramanlıkları onaylar, korkaklıkları aşağılar. Bu sebeple hikâyelerde erkek kahramanlar kadınların yanında kendilerini güçsüz, aciz duruma düşüren hadiseleri yaşarken bunun bir kadın tarafından bilinmesinden ziyade erkekler tarafından duyulmasından daha çok endişe ederler hatta korkarlar. Diğer taraftan Banı Çiçek’in kendine yaraşır bir eş olarak Beyrek’i kabul etmesiyle evlilik gerçekleşmez. Çünkü Beyrek’in sadece fiziksel gücünü göstermesi evlilik için yeterli olmamıştır. Beyrek’in bu evlilik için Banı Çiçek’in ağabeyini ikna etme çabası, düğün günü düşmana esir düşüp on altı yıl sabretmesi, adaklısını Yalancı oğlu Yaltacuk’tan kurtarmak için plan yapması onun hüner sahibi olduğu kadar erdem sahibi olduğunu da göstermektedir.

Kanlı Koca oğlu Kan Turalı Hikâyesi’nde Kanlı Koca “Yarenler atam öldi men kaldum, yirin yurdın tutdum, yarınki gün men ölem oğlum kala, bundan yigregi yohdur ki gözüm görür-iken oğul seni ivereyim” (Ergin, 2009: 184-185) sözleriyle bir babanın töreye uygun olarak oğlunu

evlendirmesinin bir görev olduğunun farkındadır. Kanlı Koca eş seçimini oğluna bırakarak ona nasıl bir eşle evlenmek istediğini sorar. Bu durum eş seçiminde oğullar üzerinde ailenin bir baskısı ve zorlaması olmadığını göstermektedir. Oğul Kan Turalı'nın tarif ettiği eş ise bozkır hayatına uygun aktif, mücadeleci, cesur kahramanlıkta erkeklerle yarışan alp tipi bir kadındır. Babası "oğul kız görmek senden mal rızk virmek benden" sözleriyle oğlunu eş seçiminde serbest bırakırken maddi yönden destekleyeceğini ifade eder. Kan Turalı'nın, "Men yirümden turmadan ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kâfir iline varmadan ol varmış mana baş getürmüş ola" (Ergin, 2009: 185) şeklindeki anlatımı Beyrek'in eş adayında aradığı özelliklerle örtüşmektedir. Bozkır hayatında yavaşlığa, korkaklığa yer yoktur. Bunun için de anlatılardaki oğullar; erini, evini, evladını koruyacak gözünü arkada bırakmayacak bir kadınla evlenmek isterler. Zira hünerleri böyle bir kız almaya yetmezse "cicili biçili" edilgen bir kadınla evlenmek zorunda kalacaklardır. Kan Turalı tüm çabalarına rağmen istediği nitelikleri taşıyan kıızı bulamaz ve baba oğlu için uygun bir eş arayışına girer. Bu arayışın sonucunda Trabzon tekürünün kızını bulur. Bu kız oğlunun istediği özelliklere sahip olmakla birlikte onunla evlenmek için oğlunun üç canavarı yenmesi gerekmektedir. Kanlı Hoca bu üç canavarı gördükten sonra "Varayım oğluma toğrı haber vireyim, hüneri var ise gelsün alsun, yohsa ivdeki kıza razı olsun" (Ergin, 2009: 186) sözleriyle evlilik için oğlunun hüner göstermesi gerektiğini aksi takdirde kaderine razı olarak istemediği bir evlilik yapmak zorunda kalacağını söyler. Dolayısıyla Kan Turalı da evlenmeyi hak edip istediği kıızı Oğuz'a getirmek için hüner göstermek zorundadır. Hikâyede: "Meger Tırabuzan tekürünün bir 'azim görkli mahub kıızı var-idi. Sağına solına iki koşa yay çeker-idi. Atduğı oh yire düşmez-idi. Ol kızın üç canavar kalınlığı kaftanlığı var-idi. Her kim ol üç canavarı bassa yense öldürse kızımı ana virürem diyü va'de eylemiş-idi. Basamasa başın keser-idi. Böylelikle otuz iki kâfir biginün oğlunun başı burc bedeninde kesilüp asılmış-idi. Ol üç canavarın biri Kağan Aslan-idi, biri Kara Boğa-y-idi, biri dahı Kara Buğra idi" (Ergin, 2009: 185) cümleleriyle anlatılan üç canavarı yenmek hiç de kolay değildir. Kan Turalı babasının bulunduğu kıızı alabilmek için ailesinin ne istediğini sorduğunda baba "Oğul hüner gerek hüner" der. Kan Turalı ise babasının bu sözü karşısında yola çıkıp bir an önce "kanlı kâfir eline akın edip baş kesip kan döküp kâfire kan kusturup kul hizmetçi getirip hüner göstermek" ister. Babası ise hünerin üç canavarı öldürmek olduğunu söylerken bu işin zorluğunu ifade eder. Kan Turalı babasının bu sözlerini kendisine güvensizlik olarak algılar ve "Baba bu bu sözi mana dimemek gerek idün çünkü didün elbetde varsam gerek, başuma kahınc yüzüme tohinç

olmasun" (Ergin, 2009: 186) diyerek erkekliğini kanıtlamak için her türlü riski alarak yola çıkar. Zira bir erkek için mücadeleden korkup kaçmış olmak onun toplum içindeki itibarını zedeleyecektir. Babasının bu sözlerinden sonra her ne olursa olsun Kan Turalı bu üç canavarla mücadele etmek zorundadır. Aksi takdirde mücadeleden kaçan, korkak, pısrık bir erkek olarak adlandırılacak ve bu durum diğer erkekler tarafından yüzüne vurulacaktır.

Hikâyenin devamında Kan Turalı Selcen Hatun'la evlenmek için üç canavarı da yenerek hünerini ortaya koyar. Ancak Kan Turalı sadece fiziksel gücüyle canavarları yenmez. Kan Turalı'nın: "Bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayayım ne hünerüm var ise ardından göstereyim." sözleri mücadele ederken öncelikle akıllı kullanmanın önemli olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle beyliğe giden yolda bilek gücü kadar feraset sahibi olmak da gereklidir. Evlenebilmek için deveyle güreşen Kan Turalı'ya, Selcen, taktik verme mahiyetinde haberler göndermekte, ancak Kan Turalı, "Ben bu devenin burnuna yapışınca, ol kıız sözüyle yapışdı derler. Yarın Oğuz iline haber vara, deve elinde kalmış idi, kıız kurtardı diyeler" (Ergin, 2009: 192) sözleriyle diğer erkeklerin kendisini aşağılamasından korkmaktadır. "Zira eril kimliğin inşa sürecinde erkekler bazı travmalarla, kriz ve gerilimlerle baş başa kalır" (Demren, 2003: 39). Bu anlamda erkeklerin kriz ve gerilim yaşamasına neden olan kadınlar değil, diğer erkeklerdir. Ayrıca aynı hikâyenin devamında dönüş yolunda Selcen Hatun'un kendi yerine düşmanla mücadele etmesinden dolayı Kan Turalı'nın erkeklik krizine girmesinde de asıl neden bir kadının yardım etmesinden ziyade bunun diğer erkekler tarafından duyulma ihtimalidir. Selcen Hatun'da Kan Turalı'yı sakinleştirerek krizin büyümesini engellemiştir. Bu noktada Selcen Hatun'un da Kan Turalı ile rekabete girmeyip alttan alması toplumsal cinsiyet rollerinin hem kadın hem de erkek tarafından benimsendiğini göstermektedir. Selcen Hatun'un "Öğünmeklik avratlara bühtandır. Öğünmek ile avrat er olmaz" (Ergin, 2009: 196) sözleri, Kan Turalı'nın içine su serper. En büyük endişesi beylerin kendisini bir kadın tarafından kurtarılmasından dolayı ayıplayıp küçümsenmesi olan Turalı bu olayın yaşanmasından çok duyulmasından korkmuştur. "Çünkü erkeklerin sürekli yeniden üretmek zorunda olduğu eril kimlik evinde geçirdiği özel yaşamlarda özellikle de eşlerinin ve sevgililerinin yanında kesintilere uğrayabilir hatta sarsılabilir" (Demren, 2003: 42). Bir başka deyişle erkekler için bir kadının yanında küçük düşmekten ziyade bu durumun diğer erkekler tarafından bilinip alaya alınması erkeklik gururunu inciten bir durumdur. Hikâyelerde de eril kimlik için risk alanının aktörleri kadınlardan ziyade

yine diğer erkeklerdir. Nitekim Dede Korkut Hikâyeleri'nde erkekler yeri geldiğinde annelerinin veya eşlerinin sözünü dinleyerek hareket etmekte, kadın aklıyla karar vermekten gocunmamaktadırlar.

Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi'nde ise anne ve baba oğulları Segrek'i evlendirerek kâfir iline gitmesini engellemek isterler. Zira Segrek ağabeyi Egrek'i düşman elinden kurtarmayı bir gurur meselesi yapmıştır. Toplum içinde yaşadığı bir tartışmada ağabeyinin esaretinin yüzüne vurulması onun bu durumu amaç hâline getirmesine sebep olmuştur. Ancak anne ve baba ikinci oğullarının da düşmana esir düşmesinden korktukları için çareyi onu evlendirmekte bulmuşlardır. Ne var ki, Segrek için evlilikten daha önce gelen ağabeyini kurtarmaktır. Böylece hem ağabeyine kavuşacak hem de toplum içinde itibarını koruyacaktır. Segrek evlilikten önce gerçek bir erkek olduğunu kanıtlamalı sonrasında evliliğe adım atmalıdır. Bu durum erkeğin eril kimliğini tamamladıktan sonra evlenmeyi hak ettiğini göstermektedir. Segrek ağabeyini kurtarmadan önce evlendirilmesine rağmen gerdeğe girmez. Oğlan kızın tüm ısrarlarına rağmen onunla birlikte olmaz ve aralarına kılıç koyar. Oğuz erkekleri için büyük bir yemin olan "Mere kavat kızı men kılıcuma toğranayım, ohuma sançıluyım, oğlum, toğmasun, toğar-ise on yaşına varmasun, ağamun yüzün görmeyinçe, ölmüş ise kanın almayınca bu gerdeğe girer-istem" (Ergin, 2009: 228) diyerek savaş giyimlerini giyen ve atını alan Segrek özellikle "Oğlum doğmasın doğarsa on yaşına varmasın." sözüyle kendisi için ağabeyinin intikamını almanın ne kadar önemli olduğunu ifade etmiş olur. Nitekim Segrek ağabeyini esaretten kurtardıktan sonra çifte düğün yapmaları. "Sadılık yimek içmek oldu. Ulu Oğluna dahi görklü gelin getürdi. İki kardaş birbirine sağdıç oldılar. Gerdeklerine çapup düşdiler, murada maksuda irişdiler" (Ergin, 2009: 233) sözleriyle anlatılmıştır.

"Begil'i Oğlu Emren" anlatısında hem fiziksel hem de psikolojik olarak zor duruma düşmüş babası yerine düşmanla savaşan ve büyük bir cesaret göstererek kahramanlık sergileyen oğul bu hüneri sayesinde hem beylik alır hem de evlenmeyi hak eder. Zira Emren bu mücadele için fiziksel olarak hazır olmamasına rağmen atasına, milletine, dinine bağlılığı ve sevgisiyle düşmanı alt etmeyi başararak aynı zamanda erdem sahibi olduğunu da göstermiştir. Oğluyla kıvanç duyan Begil'in oğlunu evlendirmesi hikâyede "Ağça yüzlü oğluna ağça koyun şölen virdi. Ala gözlü oğluna al duvahlu gelin aldı" (Ergin, 2009:224) sözleriyle anlatılır.

Düşman Karşısında Hüner / Erdem Göstermek

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oğuz oğullarının mücadeleleri, mücadele ederken de hünerlerini sergileyip erdemleriyle karşılaştıkları engelleri aşmaları anlatılmaktadır. Bu engellerden birisi de düşmandır. "Dede Korkut'ta "tutsaklık" utanç verici bir durum olarak algılanır. Bir bey oğlu için babası veya ağabeyi tutsak iken yaşamak, yemek içmek, evlenmek, gerdeğe girmek ahlakî anlayışla örtüşmez. Tutsaklık, oğuz toplumu için kanayan bir yara gibidir. O yaranın sağalması, ancak tutsağın kurtarılması ile mümkündür" (Karakaş, 2013: 1869). Bunun için de oğullar gözlerini budaktan esirgemeyerek girdikleri mücadelelerde düşmanla cenk edip babayı, annenin namusunu, kardeşi hatta Oğuz'un geleceğini "pis dinli kâfirin" elinden kurtarmıştır. Oğuz için hayırlı evlat; ailesi için, toplumu için, soyun devamlılığı için cesaretle düşmanın üzerine yürüyerek "kan dökmeli, baş kesmeli"dir. Bourdieu, cinsel veya toplumsal üreme becerisinin ötesinde, savaşma veya şiddet uygulama (bilhassa intikam durumunda) becerisi gibi de algılanan erkekliğin, öncelikle bir görev olduğunu ve gerçek bir erkeğin, zafer ve ayrıcalık elde etmek için kamusal alanda önüne çıkan fırsatları değerlendirmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (2015: 69). Nitekim hikâyelerdeki oğullar da ailesi ve içinde bulunduğu toplum için risk alabilen, sorumluluktan kaçmayan, gözü pek olduğu kadar aklıyla, ahlakıyla düşmanla mücadele edip kendinden beklenen kahramanlığı ve kurtarıcılığı sergileyen kişidir. Ayrıca hikâyelerde düşmanla mücadelede aman dileyene merhamet gösterilmesi gerektiği "Kaçanını Kazan Big komadı, aman diyenini öldürmedi" (Ergin, 2009: 115) sözleriyle anlatılmıştır. Çünkü oğulun atasından sadece savaşmayı değil, ahlaklı olmayı da öğrenmesi törenin aktarımı bakımından büyük önem taşımaktadır.

Kitabın ilk hikâyesi olarak karşımıza çıkan "Dirse Han'ın oğlu Boğaç Han" da oğul, annesinin sözünü dinleyerek babasını kırk namerdin elinden kurtararak savaşçı kimliğinin yanı sıra erdem sahibi olduğunu da kanıtlamıştır. Anlatıda adaklarla dualarla sahip olunan oğul ile baba arasına fitne sokan kırk namert Dirse Han'ı tutsak almıştır. Her ne kadar babası oğulun canına kastetse de oğul annesinin sözlerinin yanı sıra ferasetiyle babasını düşmanın elinde bırakmaz. "Oğlan kırk yiğidin boyına aldı, at depdi, cenk ve savaş itdi. Kiminün boynın urdı, kimini tutsak eyledi. Babasını kurtardı" (Ergin, 2009: 94) sözleriyle Boğaç Han'ın kahramanlık göstererek babasını kurtarması anlatılmıştır. Zor sahip olunan bir evlat olan Boğaç Han hem fiziksel başarısıyla hem de erdemine hayırlı bir evlat olduğunu göstermiştir.

"Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması" hikâyesinde Kazan'ın ava çıkmasıyla birlikte obası kâfire esir düşer.

Kazan'ın yokluğunu fırsat bilen kâfir yurdunu yağmalar. "Kırk ince billü kız ile boyu uzun Burla Hatun yesir gitdi. Kazan Bigün kariçuk olmuş anası kara deve boynında asılı gitdi. Han Kazanun oğlu Big üç yüz yiğid ilen eli bağlı gitdü" (Ergin, 2009: 96) ifadelerinden anlaşıldığı üzere kâfir Kazan'ın eşini, annesini ve oğlunu da esir alarak Kazan'ın namusuna ve geleceğine el uzatmaya çalışmıştır. Zira erkek evlat atanın, toplumun geleceği olarak kabul edilmektedir. Ancak oğul Uruz babasının yokluğunda yurdun yağmalanmasına engel olamamıştır çünkü oğul olarak vermesi gereken sınavlar bulunmaktadır. Bu sebeple Uruz henüz babasından emanet devralacak hünerde ve olgunlukta değildir. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde kâfir, Kazan'ın karısı Burla Hatun'un kim olduğunu öğrenmek için plan yapar. Amaç Burla Hatun'a erkek meclisinde içki servisi yaptırmaktır. Müslüman kadına içki servisi yaptırmak hem onun kocasının namusu hem de toplumun namusu için en büyük aşağılamadır. Bu sebeple kâfirin planını oğluna anlatan Burla Hatun "Kazanun namusını sindurayın mı niçedeyin oğul" (Ergin, 2009: 107) diye sorar. Ancak oğul için annesinin namusunu korumak ve bu uğurda ölmek gayet tabii bir durumdur. Uruz için bu konu değerlendirilip üzerinde konuşulacak bir konu değildir "Ana hakkı Tanrı hakkıdır" ifadesinden de anlaşılacağı gibi oğulların hikâyelerde "Ak sütün emdiğim kadını ana, ak pürçekli izzetli canım ana" diyerek hitap ettikleri analar kutsaldır ve değerlidir. Ancak şeref ve namus söz konusu olduğunda karşıdaki "ana" da olsa asla yumuşak bir üslup kullanılmaz. Nitekim annesinin "Ne yapmalıyım?" şeklindeki sözleri karşısında Uruz öfkesini şu şekilde ifade eder. "Ağzun kurusun ana, dilün çürisün ana, ana hakkı Tanrı hakkı boğazundan tutayidüm, yakan ile yüzini kara yire depeyidüm, ağzun ile burnundan kan şorla sakın kadın ana menüm üzerüme gelmeyesin, menüm için ağlamayasın ko beni kadın ana çengele ursunlar, ko etümden çeksünler kara kavurma itsünler kırk big kızunun önine iletünler, anlar bir yidüğünde sen iki yiğil seni kâfirler bilmesünler tuymasunlar ta kim sası dinlü kâfirün döşeğine varmayasın, sağrağın sürmeyesin, atam Kazan namusını sımayasın sakın" (Ergin, 2009: 107). Annesinin oğlu için ağlaması, feryat figan etmesi Uruz'un namus için hiç düşünmeden canını feda etme kararından vazgeçiremez. Hatta Uruz anne babasının tekrar oğul sahibi olabileceğini ama babasının namusunun pis dinli kâfirlerce lekelenmemesi gerektiğini söyler. Görüldüğü üzere namus eşe aittir ama annenin namusunu korumak erkek evladın da görevidir. Uruz da bu bağlamda kendisinden beklenen rolü hiç tereddütsüz yerine getirerek toplumsal bütünleşmesini sağlayacak bir eşiği geçerek bu sınavı başarıyla vermiştir. Böylelikle annesinin namusuna hanel getirmeyerek eril kimliğinin inşasında önemli bir adım atmıştır.

Kam Pürenün oğlu Bamsı Beyrek anlatısında, Bamsı Beyrek'in kahramanlıkları; bezirgânların malını, canını kâfirlerden kurtarması, beşik kertmesinin kendisiyle evlenmesini sağlamak için mücadele etmesi, düğünü öncesi tutsak düştüğü düşmanın elinden on altı yıl sonra kurtulması, adaklısı Banı Çiçek'in başkasıyla evlenmesini engellemesi şeklinde anlatılmıştır. Babası Kam Püre diğer beylerin yanında oğulsuzluktan duyduğu üzüntüyü dile getirirken aynı zamanda oğuldan hem kendi adına hem de toplum adına beklentisini de ifade etmiştir. Oğul Beyrek de hem hüneriyle hem de edebiyetle babasının sevgisini kazanmış ve göğsünü kabartmıştır. Hatta babanın oğluna sevgisi o kadar büyüktür ki, Beyrek'in kâfire esir olmasından dolayı gözleri kapanır ancak onun esaretten kurtulup Oğuz'a dönmesiyle açılır. Hikâyede Beyrek'in sergilediği kahramanlıklardan biri de nişanlısı Banı Çiçek'in Yalancı oğlu Yaltacık'la evleneceği haberini alır almaz kâfir beyinin kızının yardımıyla tutsak tutulduğu hisardan kurtulmasıdır. Ayrıca Beyrek nişanlısının başkasıyla evlenmesine engel olmak sadece fiziksel gücünü kullanmaz, aklını kullanarak bir plan yapar. Bu plan sayesinde evlilik gerçekleşmez. Ozan kılığına girerek düğüne katılır ve uygun zamanda gerçek kimliğini açıklayarak nişanlısına kavuşur. Oğul özlemiyle gözleri kör olan babasının da gözleri açılır. Bu anlatıda dikkat çeken bir nokta Beyrek'in on altı yıl sabretmesi ve hem kendisi hem de otuz dokuz yiğidi kurtarmak için kendisini seven kâfir beyin kızına söz vermesidir.

Kazan Beg Oğlu Uruz Begin Tutsak düştüğü anlatıda Uruz baş kesip kan dökmek için heyecanlı ve istekli bir genç olarak karşımıza çıkar. Aslında henüz düşmanla savaşmaya hem fiziksel hem de ruhsal olarak hazır değildir. İlk olarak babasıyla çıktığı avda acele ederek babasının sözünü dinlememiş ve kâfirler tarafından tutsak alınmıştır. "Karasundan ağ ellerin bağladılar. Kıl urgan ağ boynına takdılar. Yüzi üzerine şaluban sürüdiler. Ağ etinden kan çıkınca döğdiler. Baba diyü ağlatdılar, ana diyü buzlatdılar. Eli bağlı boynı bağlı yüzi üzerine salup aldılar, yorıyu virdiler. Uruz tusak oldı" (Ergin, 2009: 162) sözleri Uruz'un hazır olmadığı halde düşmanla mücadele etmeye çalışmasından dolayı düştüğü durumu çarpıcı şekilde anlatmaktadır. Babasının gözüne girmeye çalışan Uruz deneyimsizliği yüzünden ve ata sözü dinlemediği için esir düşmüştür. Hikâyenin ilerleyen bölümünde baba, oğlunu düşmandan kurtarmak için kâfir iline gelir. Babasının kendisi için mücadele etmesi Uruz'u mahcup eder ve babasına şöyle seslenir:

"Kara gözlü kız kardaşımı ağlatmagıl,
Karuçık olmuş anamı sızlatmagıl
Oğul için ata ölmek ayıb olur

Yaradan hakkı için baba
Kayıda döngül ıve vargil” (Ergin, 2009: 169).

Uruz her ne kadar fiziksel bir başarı gösteremese de babasının kendisi için savaşmasını istemeyerek hem ölümden korkmadığını hem de gururlu olduğunu göstermiştir. Bu durum Uruz’un ruhen kahramanlığa ulaştığının ancak tecrübesizliğinden dolayı fiziksel güce dayalı başarısızlık yaşadığı şeklinde yorumlanabilir.

Duha Koca oğlu Deli Dumrul’da Deli Dumrul; kurumuş bir çay üzerine yaptırdığı köprüden geçenlerden ve geçmeyenlerden haraç alarak fiziksel gücünü herkese gösterir. Ancak Deli Dumrul her ne kadar evli ve çocuklu da olsa kahramanlığı ve gücü onun ruhsal olarak da erginlendiği anlamına gelmez. Zira kahramanlığını o kadar abartır ki Azrail’e de kafa tutar. Onun Azrail’le girdiği bu mücadele sonucunda hünerinin yanına erdemi de eklediğini söylenebilir. Nitekim Azrail’e bile meydan okuyan Dumrul ölüm gerçeği karşısında aciz kalmış, fiziksel gücün tek başına yeterli olmadığını anlayarak ruhsal olgunlaşmasını geç de olsa tamamlamıştır.

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesinde Kan Turalı’nın kahramanlığı sadece evlenmek istediği kızı almak için üç canavarı öldürmesiyle sınırlı değildir. Zira, Kan Turalı Selcen Hatun’la töreye uygun bir şekilde evlenmek istemiş, atasından, yurdundan uzakta gerdeğe girmeyi kabul etmemiştir. Her ne kadar dönüş yolunda kâfirin baskınını savuşturmak için girişilen mücadelede nişanlısının aktif rol alması Kan Turalı’yı rahatsız etse de Selcen Hatun’un alttan alıcı tavrıyla bu çatışma çözülmüştür. Aslında kâfirle mücadele olarak görülebilecek bu bölümde, kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet bakımından yaşadığı rol çatışmasının nasıl çözümlendiği de görülmektedir.

Kazılık Koca oğlu Yigenek anlatısında oğul babasının tutsak olduğunu söz atışmasına girdiği bir ortamda “Bunda laf urup nidersin çünkü er dilersin varup babanı kurtarsana, on altı yıldur tutsakdur” (Ergin, 2009:200) sözleriyle öğrenir. Yigenek er olduğunu kanıtlaması atasını kâfirin elinden kurtarmasıyla mümkün olacaktır. “Haman-dem at saldı. Yil kibi yetdi, yilim kibi yapışdı. Kâfirün çignine bir kılıç urdı, geyimini kiçimini toğradı, altı parmak derinliği zahm irişdürdü. Kara kanı şorladı, kara sağrı sokmanı tolu kan oldu. Kara başı bunaldı bunlu oldu. Haman döndü kal’aya kaçdı. Yigenek ardından yetdi. Hisar kapusına girmiş-iken kara polat öz kılıcı-y-ile ensesine eyle çaldı kim başı top kibi yire düşdü” (Ergin, 2009: 205) ifadeleri Yigenek’in düşman karşısındaki üstünlüğünü ve hünerini anlatmaktadır. Atasını düşmandan kurtaran Yigenek geçmişine sahip çıkarak Oğuz’un güven içinde yaşamasını

sağlamış ve geleceğe umutla bakmanın tohumlarını atmıştır.

Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü anlatıda, evlilik dışı dünyaya geldiği için hiçbir şekilde eğitilmeyen Tepegöz Oğuz’un başına bela olur. Çobanın yaptığı ahlak dışı davranışın bedeli Oğuz için ağır olmuştur. Tepegöz’ü içlerine alarak da ıslah edemeyen toplum en son çare onu dışlamak zorunda kalmıştır. Ancak bu durum Tepegöz’ü toplum için daha büyük bir tehdit hâline getirmiştir. Oğuz’un geleceğini temsil eden oğullar Tepegöz’ün doymak bilmeyen nefsinin aşı olmuştur. Toplumdan bu şekilde intikam alan Tepegöz’ü durduracak bir güce ihtiyaç vardır. İşte bu aşamada Tepegöz’ü öldüren kurtarıcı Aruz Koca’nın oğlu Basat olmuştur. Basat, Tepegöz’ü öldürmek için harekete geçtiğinde toplumunun geleceği için kendi hayatını riske atarak cesaretini ortaya koymuştur. Ancak onun Tepegöz’ü öldürmeyi başarması sadece fiziksel gücü sayesinde olmamıştır. Tepegözle mücadele ederken aklını kullanmış, bu yaratığı dize getirmek için onun hassas noktasını bulup yaptığı planla hem kardeşi Kıyan Selçuk’un intikamını almış hem de Oğuz’u büyük bir beladan kurtarmıştır.

“Begil Oğlu Emren” anlatısında henüz erginlenmesini tamamlamamış olmasına rağmen küçük yaştaki oğulun babası için kâfirle savaşması anlatılır. Begil içine düştüğü ruhsal bunalımdan kurtulup rahatlamak için çıktığı avda yaralanır. Bunu fırsat bilen düşman ise hemen harekete geçer. Bu durum karşısında Begil oğlunun diğer beylerden yardım istemesini söyler. Emren ise babasının bu isteğine şiddetle karşı çıkar. Kendisi dururken babasının diğer beylere bel bağlamasını gururuna yediremez. Zira oğul dururken ata için diğer beylerin savaşmasını onur kırıcı bulur. “Öleyim ağzun için oğul, ola kim menüm kiçmiş günümü andurtmayasın didi. Mere geyimüm getürün oğlum geysün, al aygırum getürün oğlum binsün, il ürmedin oğlum meydana varsun girsün” (Ergin, 2009: 221) sözleriyle Begil oğlunun göstermiş olduğu kahramanlıktan dolayı büyük bir memnuniyet ve gurur yaşar. Büyük oğlum yok diye üzülen Begil oğlunun kendi yerine geçmek için kararlı bir tutum sergilemesiyle rahatlar. Hikâyede Emren’in Tanrı’nın yardımıyla kâfirleri tutsak alarak “Aslanın yavrusu yine aslandır.” sözünü kanıtlamasıyla babasından beyliği almayı hak ederek beylerin meclisindeki yerini alır.

“Uşun Koca oğlu Segrek” anlatısında Segrek bir tartışma anında tokat attığı öksüz gençten “Mere mizüm öksüzlüğümüz yetmez mi bizi niye urursın hünerün var ise kartaşun Alınca Kalasında esirdür, var anı kurtar” (Ergin, 2009: 227) sözleriyle ağabeyinin tutsak olduğunu öğrenir. Esasında tokatı atan Segrek bu sözlerle gençten daha

büyük bir tokat yemiştir. Artık bu noktadan sonra Segrek'in amacı ağabeyini düşman elinden kurtararak hem ağabeyine kavuşmak hem de toplumun kendisinden beklediği kahramanlığı göstermektir. Aksi takdirde bir öksüzün ağzından dökülen bu cümleleri içinde bulunduğu sosyal yapıda başka ağızlarından da duyacaktır. Her ne kadar anne-babası Segrek'i evlendirerek onun intikam almak için kâfirle savaşmasını engellemeye çalışsalar da Segrek kararlıdır. Zira ağabeyi tutsak iken onun gerdeğe girmesi söz konusu bile değildir. Nitekim ağabeyini kurtarıp kahramanlığını gösteren Segrek evlenmeyi ve gerdeğe girmeyi hak etmiştir.

Sonuç

Bey oğlu olarak dünyaya gelen "Dede Korkut Hikâyeleri"ndeki oğullar babalarının adını sürdürmenin ötesinde Oğuz'u devam ettirecek güç olarak Oğuz'un varlığının teminatı olarak görülmüştür. Bir beyin oğul sahibi olması "adını ve tahtını" oğluna devretmesi bozkır hayatının bir gereği olmakla birlikte esas olarak oğullardan beklenen toplumsal beklentiye uygun kimlik inşa etmeleridir. Biyolojik olarak erkek olmak yeterli olmayıp oğulların Türk töresine uygun eril bir kimlik inşa etmeleri gerekmektedir. Zira sadece erkek olmanın yeterli olmadığı Dede Korkut Kitabı'nın girişinde yer alan "Baba adını yürütmeyen hoyrat oğul baba belinden inince inese daha iyi, ana rahmine düşünce doğmasa daha iyi" ifadeleriyle ortaya konulmuştur. Doğdukları kültüre ve şartlara uygun olarak bu oğulların önlerindeki eşikleri hüner ve erdemleriyle aşarak toplumsal bütünlüşmeyi sağlamaları gerekmektedir. "Ad alma, evlilik, av, düşmanla savaşma" oğulların erliğe giden yolda sınamalardan ve mücadelelerden geçtikleri eşikler olmuştur. Bozkır kültür hayatının doğal sonucu olarak aktif, mücadeleci, dışa dönük, cesur olmanın gereği olarak "baş kesmek, kan dökmek" hünerin adı olmuştur.

Bununla birlikte fiziksel gücün akılla birleştirilerek ailenin ve toplumun yararına kullanılması gerekmektedir. Babasının yolundan gidecek oğullar babalarından sadece fiziksel mücadeleyi öğrenmeyeceklerdir. Erdemli, hayırlı, doğru, dürüst, namuslu olmayı ve akıllarını kullanmayı da öğreneceklerdir. Oğul, hüner ve erdem sahibi olduğu takdirde hayırlı bir evlat olduğunu hem ailesine hem de topluma göstermiş olacaktır. Hoyrat olmayan/hayırlı oğul babasının divandaki yerine geçecek toplumun bütünlüğünü ve devamlılığını sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Akbalık, Esra (2014), "Dede Korkut Kitabı'nda Bir Cinsiyet Rejimi Olarak Erkeklik" *Türkbilim*, S.27:105-119.
Atay, Tayfun (2004) "Erkeklik En Çok Erkeği Ezer" *Toplum ve Bilim*, S.101:11-30.

- Avcı, Cevdet (2020). "Dede Korkut Kitabı'nda Toplumsal Cinsiyet Tipolojisi Üzerine Bir İnceleme", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 22, s. 117-135.
Bingöl, Orhan (2014), "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi S.16 (Özel Sayı I): 108-114.
Boratav, Pertev Naili (1973), 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar), İstanbul: Gerçek Yayınları.
Bourdieu, Pierre (2014), Eril Tahakküm. İstanbul: Bağlam Yayınları.
Connell, Raewyn (2019). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika. (Çev.: Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Değer, Z. İrem (2019), "Dede korkut Hikâyelerinde Erkek Olmanın Eşiğinde" *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.17:267-279.
Demren, Çağdaş (2003). "Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri". *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın* (Ed. Ayşe Akın), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, s. 33-44.
Duyamaz, A. (1999), "Dede Korkut Kitabı'nda Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri üzerine Bir Değerlendirme", *İkinci Uluslararası Dede Korkut Kollokyumu*, yayımlandığı yer: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray özel Sayısı, Ankara, 205-217.
Ekici, Metin (2001), "Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatmasında Bireysellik ve Toplumsal Bütünlük." *Millî Folklor*, S. 52: 50-59.
Eliuz, Ülkü (2001). Dede Korkut Hikâyelerindeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi. *Bilim* 18 68-86.
Eliuz, Ülkü (2015), "İmge ve Göstergeler Uzamı: Dede Korkut Hikâyeleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S.15: 75-88.
Ergin, Muharrem (2009), Dede Korkut Kitabı. Ankara: TDK Yayınları.
Ersoy, Ruhi (2021), *Türk Kültür Dünyası*. Ankara: Ötügen Yayınevi.
Güvenç, Bozkurt (2018), *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
Hepşen, Özlem (2010), *Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerimde Kadın Bedeni*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
Karakaş, Rezan (2013). "Dede Korkut Hikâyelerinde 'Tutsaklıktan Kurtarma Motifi' ve 'Bey Oğulları' Arasındaki İlişki", *Turkish Studies*, S. 8, ss. 1867-1879.
Kimmel, Michael S. (2013), "Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik" (Çev. Mehmet Bozok), *Fe Dergi* 5, 2: 92-107.
Koç, Âdem (2016), "Eşikteki Mücadele: Anadolu Düşünlerinde Kaynana-Kaynata Güreşi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 42:252-274.
Miyasoğlu, Mustafa (1999), Dede Korkut Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınları.
Nirun, Nihat (1994), *Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:

- Oğuz, M. Öcal (2012), "Yazılı Hukuk ve Sözlü Hukuk Açısından Evlenme Pratikleri ve Töre Cinayetleri" Millî Folklor, S. 95:103-113.
- Ölçer Özünel, Evrim (2020), Eşiktekiler Gecekondu Folklorunda İnsan-Zaman-Mekân. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Saydam, M. B. (1997). Deli Dumrul'un Bilinci, Türk İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi. İstanbul: Metis Yay.
- Şişman, Bekir (2017), Türk Kültüründe Evlilik. Ankara: Kurgan.
- Tan, E. Mine (1979), Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitim. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- TDK (Komisyon) (2011), Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.
- Türköne, Mualla (1995), Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü, Ankara: Ark Yay.
- Yalçinkaya, Fatoş (2015), "Geleneği Geleceğe Taşıyan Oğullar: Dede Korkut Kitabı'nda Baba-Oğul İlişkisi" S.107:60-71.
- Yılmaz, Aysun Ezgi (2018). Erkek-İktidar İlişkisine Halk Bilimsel Bir Bakış: Dede Korkut'ta "Eri" İn İktidar Çıkmazı. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 11 (24), 240-251.
- Yücel Çetin, Ayşe (2015). Dede Korkut Kitabı'nda Baba, Oğul ve Baba-Oğul İlişkisi. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 15(2), 55-63.